

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

61. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2014/10

Tartalom

Ajánló

FONYÓ Istvánné: **„Nyelvében él a nemzet”** (Széchenyi István)

Cikkek

BUJDOSÓ Gyöngyi – CSERNOCH Mária: **Digitális írástudás, digitális nyelvhelyesség** 359

LENGYELNÉ MOLNÁR Tünde: **Kulcsszó-meghatározási technikák** 378

Beszámolók • Szemlék • Referárumok

SIEMS, Renke: **Felhasználók kutatják a felhasználókat. A tanulótér kialakításának eszköze:
„Service Learning”** (Ford. Filó Krisztina) 386

CLARK, Alex – CHAWNER, Brenda: **Közkinccsek bekerítve. Public domain könyvek korlátozása
a digitális világban** (Ref. Drótos László) 390

Hírek

Bemutatták a Mozart-kéziratot • COMPASS – ingyenes, tudományos adatbázis az MTA-tól • Laikus olvasás – vagy mindenki profi, aki könyvet vesz a kezébe? • Legalizálás felé tart a zene-, film-, és e-bookmásolás? • E-könyvek letöltése: közben téged is letöltenek?

(Összeállította: Fonyó Istvánné) 396

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 61 • 2014/10

Summaries

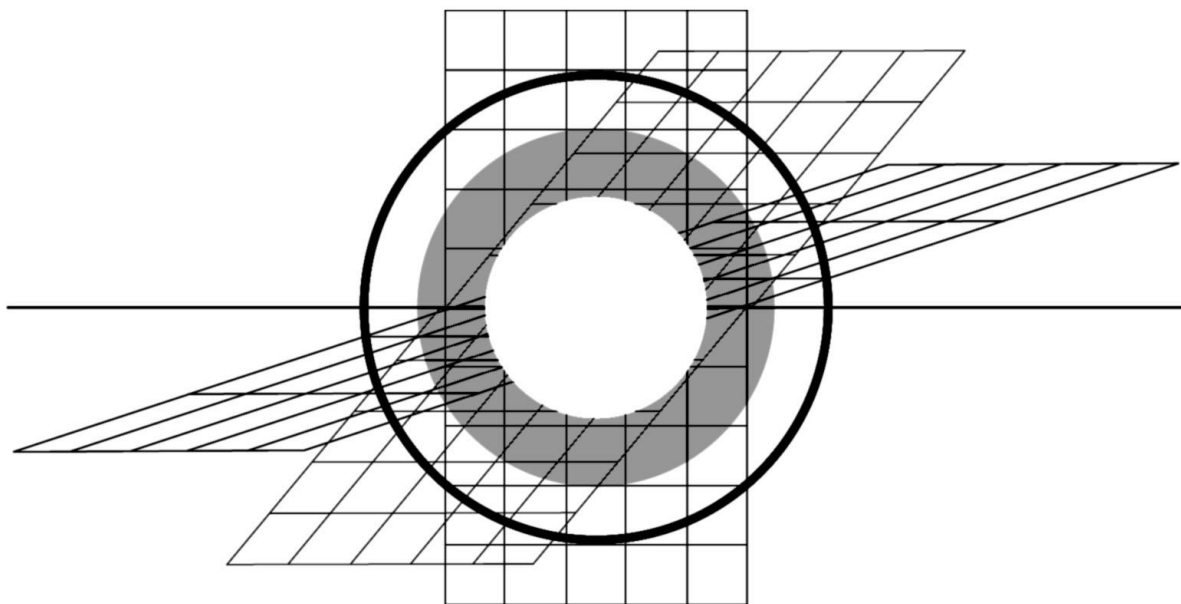
BUJDOSÓ, Gy. – CSERNOCH, M.: Digital literacy, digital spelling and syntax 359

The article wishes to draw the attention of digital content producers to the errors typically and increasingly appearing in printed and electronically published materials. Everyone should take notice of and see these elements as errors in form and sometimes in content, and take steps to avoid them. Quality is not a priority in many places and media. Creating quality regarding visual design is in many cases not at all among the criteria to observe. However, visual errors may turn into content errors if the communicator does not necessarily consider the coding system in which we live, and what the reader reads, as his/hers. It may sometimes lead to texts which are difficult to understand, sometimes fully incomprehensible. It does not take

long to correct these errors, correction may, however, lead to the reader's deeper concentration or retention, which is the primary purpose of those creating content.

LENGYEL-MOLNÁR, T.: Techniques of defining key terms 378

During the process of accessing information, the application of the automated summary of texts and of the identification of key terms is playing a significant role in every area. The methods of text retrieval, the role of key terms in the process, and the representatives serving text retrieval are overviewed in the essay. In the second half of the essay a specific research is presented, which, based on several samples, analyses the key-term definition technique of fillers.

Digitális írástudás, digitális nyelvhelyesség

Az informatikai eszközök mindennapi életünkbe történő beépülésével a szöveg- és kiadványszerkesztés új korszaka kezdődött el. Lerövidült a kiadványok megjelenéséhez szükséges idő, lényegesen megnőtt azoknak a száma, akik publikálási lehetőséghez jutnak [1], megváltoztak az információk közzétételének, megjelenésének, elérésének eszközei, felületei. Mindezeknek köszönhetően felgyorsult az információáramlás. A korábbi várakozásokkal ellentétben azonban az IKT (információs és kommunikációs technológiai) eszközök széles körű elterjedése nem hozta meg a minőségi javulást [1]. Éppen ellenkezőleg, csökken a számítógépes szövegek koherenciája [2], ami egyenes következménye a korábban nem tapasztalt tipográfiai, tördelési, szintaktikai és szemantikai hibáknak. Cikkünkben e jelenségre és ennek következtében a dokumentumokban megjelenő hibákra szeretnénk felhívni a figyelmet. A téma rendkívül széles palettája miatt azonban jelen cikk a számítógépes dokumentumok tipikus „e-nyelvhelyességi” problémáit helyezi előtérbe, ezek gyakori megjelenési formáit mutatja be. E cikkben számítógépes dokumentumnak tekintünk minden olyan kiadványt, amelynek a létrehozásához, formázásához, megjelenítéséhez valamilyen információs-kommunikációs (IKT) eszközt használunk. Ennek megfelelően ide tartozik valamennyi elektronikus formátumú dokumentum (röviden e-dokumentum), valamint azok a dokumentumok is, amelyek végső formátuma papíralapú, de az előkészítés során szöveg- és kiadványszerkesztő programokat használtak. E-nyelvhelyesség alatt értjük az e-dokumentumok létrehozásához szükséges nyelvi és szedési szabályrendszerek együttesét.

Digitális írástudás

A digitális írástudás (angol elnevezése digital literacy) napjainkban sokak által elfogadott fogalmát Glistér határozta meg az 1997-ben megjelent *Digital Literacy* című művében [3]. Glistér nem a különböző készségek, kompetenciák, attitűdök listájaként adta meg, hogy mit jelent a digitális írástudás. E helyett egy sokkal inkább általános fogalmat alkotott meg, amely a megértést, a különböző forrásokból származó információszerzést és feldolgozást, a felhasználást, valamint azt a képességet helyezte előtérbe, amely alkalmassá teszi az információszerzést kezdeményezőt, hogy hozzájusson a számára szükséges információhoz. Glistér meghatározását alapul véve Martin 2006-ban megfogalmazott egy hasonlóan általános meghatározást, amely annyival tér el az eredeti elgondolástól, hogy pontosabban adja meg, hogy mit is ért „használat” alatt [4], [5], [6].

A glisteri–martini megfogalmazásból kiindulva Bawden létrehozta a digitális műveltség széles körben elfogadott fogalmi négyesét ([7] p. 29.):

- alapok (hagyományos értelemben vett műveltség, számítógépes műveltség),

- háttérismeretek (ezek azok az ismeretek, amelyekkel a nyomtatott dokumentumok korszakában egy tanult ember rendelkezik),
- kiemelt jelentőségű kompetenciák (digitális és nem digitális olvasás és megértés, digitális információ létrehozása és kommunikációja, információ értékelése, tudásintegráció, információs műveltség, médiaműveltség),
- attitűdök és perspektívák (egyéni tanulás, morális és szociális műveltség).

Ennek a négyesnek az alapköve a hagyományos értelemben vett műveltség, írástudás és a számítógépes írástudás (IKT műveltség). Napjainkig is nyitott kérdés azonban, hogy a klasszikus műveltségen belül értendő-e a számítógépes írástudás, vagy ez egy olyan készség, amellyel előfeltételként rendelkezni kell ahhoz, hogy egyáltalán beszélni tudjunk digitális írástudásról.

Szélsőséges esetekben a számítógépes írástudást azonosítják az e-dokumentumok előállításával. Hangsúlyozottan igaz ez szoftvergyártó cégekre ([8]), számítógépes ismereteket tanító iskolákra, de találunk példát kormányzati és alapítványi szín-

ten is a fogalom leszűkítésére (lásd például [9], [10], [11], [12]).

Jelen írás mellett érvel, és arra mutat példát, hogy a számítógépes műveltség, írástudás nem választható el a tágabb értelemben vett műveltségtől, és nem is szűkíthető le a számítógéphasználatra. A számítógépes műveltség is az általános értelemben vett műveltségből eredeztethető, csak a megjelenési formája új.

A digitális műveltség glisteri–martini–bawdeni meghatározása tehát az információszerezésre helyezi a hangsúlyt, ugyanakkor nem feledkezik meg arról sem, hogy az információhordozó dokumentumokat létre kell hozni, ehhez pedig szükséges a számítógépes műveltség, írástudás. A szakirodalom azonban aránytalanul keveset foglalkozik az értő/érthető dokumentumok létrehozásának tudományával, tehát éppen azzal, hogy mitől válik a számítógép-használat valóban műveltséggé.

Tanulmányunk a digitális nyelvhelyesség problematikájára, az értő/érthető e-dokumentumok létrehozásához szükséges tényezőkre helyezi a hangsúlyt. Példákon keresztül mutatjuk be, hogy milyen következményekkel jár, ha a digitális nyelvhelyesség nem válik részévé a számítógépes írástudásnak, illetve a digitális írástudásnak.

Cél a figyelemfelkeltés

Cikkünk elsődleges célja a figyelemfelkeltés (lásd [21], [22], [23], [24]). E cikkben egyetlen kiadvány ([13]) példáin keresztül mutatjuk meg, melyek az e-dokumentumok gyakori nyelvi hibái. Szándékunk, hogy továbbgondolkodásra készítssük olvasóinkat, s választ keressünk a következő kérdésekre: Mivel magyarázható a nyelvi hibák tömeges megjelenése az e-dokumentumokban? Miért nem tudjuk kihasználni az IKT eszközök nyújtotta szolgáltatásokat, előnyöket? Mennyire felkészült a magyar nyelvű általános és középiskolai oktatása az új eszközök befogadására? Miért kizárólagosan a nem szakmabeli informatikatanárok végzik a szövegszerkesztés nyelvi összetevőinek oktatását? Miért kezd szaporodni a nyelvi lektorálás nélkül megjelent kiadványok száma?

A nyelv mint kódrendszer

Ha a nyelvi rendszert egy konszenzusos jelkészleten alapuló, információközvetítő kódrendszernek

tekintjük, és az információ közvetítésében az adó oldalon önkényesen megváltoztatjuk a jelkészletet vagy a kódolást, kétségessé válhat, hogy az információ eljut a vevőhöz. Előfordulhat, hogy az olvasó egyszerűen nem érti, amit olvas, annyira eltér a szöveg kódolása az olvasó saját kódrendszerétől. Más esetben a különböző kódrendszerek alkalmazása miatt információt veszthetünk, ami jelentésbeli eltérést eredményezhet. Ha a vevő mindenképpen hozzá akar jutni az információhoz, hozzákezd megfejteni az eltérő kódrendszert, átkódolni a sajátjára. Ennek az időt és energiát emésztő műveletnek az eredményeként a vevő elfáradhat, többszöri elvégzése után pedig lemondhat az információ megszerzéséről.

Dokumentumok a digitális világban

Cikkünk fő célja tehát az elektronikus dokumentumok létrehozásával kapcsolatos figyelemfelkeltés. Ezen túlmenően azonban hozzá szeretnénk járulni nyelvünk és szedési, kiadványszerkesztési hagyományaink megőrzéséhez (lásd még [14], [15], [16], [17], [18], [19], [20]) – segítve ezzel, hogy nyelvünk megtarthassa összetartó erejét a digitális világban is [21].

Céljaink eléréséhez egy sajtóságos eszközhöz nyúltunk. Úgy gondoltuk, hogy összegyűjtjük a leggyakoribb hibákat, bemutatjuk és magyarázatokat fűzünk hozzájuk, segítve a felhasználói megértést (lásd még [21], [22], [23], [24]). Mindezen szempontokat figyelembe véve olyan tipikus hibák gyűjteményét készítettük el, amelyek egyrészt rontják az olvashatóságot, lassítják az írott anyag feldolgozásának hatékonyságát, másrészt terjesztik a nyelvi és szedési hibákat. Mindennapi olvasmányaink során talákoztunk egy olyan könyvvel, ami koncentráltan tartalmazza a szemléltetni kívánt hibák többségét. Látni fogjuk, hogy a műben a szerző elemi helyesírási hibák sokaságát véti, melyek a kiadás során sok ember figyelmét elkerülték. Sajnálatosan azokét is, akiknek a szerző az előszóban köszönetet mond a mű alapos átolvasásáért, továbbá a fülszöveg írójáét is ([13]). A felelősség mégis a szerzőt és egyben a kiadót terheli, aki kihagyta a nyelvi és tördelési lektorálás fázisait.

A továbbiakban az ábrák a könyv részleteit tartalmazzák – néhol képi formában. Minden egyes könyvrészletet zárójelben követ annak az oldalnak a száma, amelyen a minta található. Ahol azt szükségszerűnek tartottuk, megadjuk a helyesírási

szabályzat ([27], [28]) ide vonatkozó cikkének számát is.

Szöveg- és kiadványszerkesztő programok

A szöveg- és kiadványszerkesztő szoftverek elterjedése nemcsak a hétköznapi felhasználók szöveghez, nyelvhez való viszonyát változtatta meg, hanem a kiadók viselkedését is.

A szoftverek viszonylag alacsony ára miatt több kisebb vállalkozásnak is lehetősége nyílt e programok beszerzésére, kiadványszerkesztési tevékenységük legalizálására. Következésképpen a nagyobb cégek mellett megjelentek, sőt gombamód szaporodnak a kisebb könyvkiadók, nyomdák, melyek a könyvek, folyóiratok, időszakos kiadványok megjelentetése mellett címkék, névjegykártyák, meghívók, plakátok, broszúrák, feliratok készítésével is foglalkoznak. Számos kiadványt megvizsgálva azonban arra a következtetésre juthatunk, hogy többen közülük komoly szaktudásbeli hiányosságokkal rendelkeznek. Jól látható alapvető szedési, kiadvány- és szövegszerkesztési hibák bizonyítják megállapításunkat.

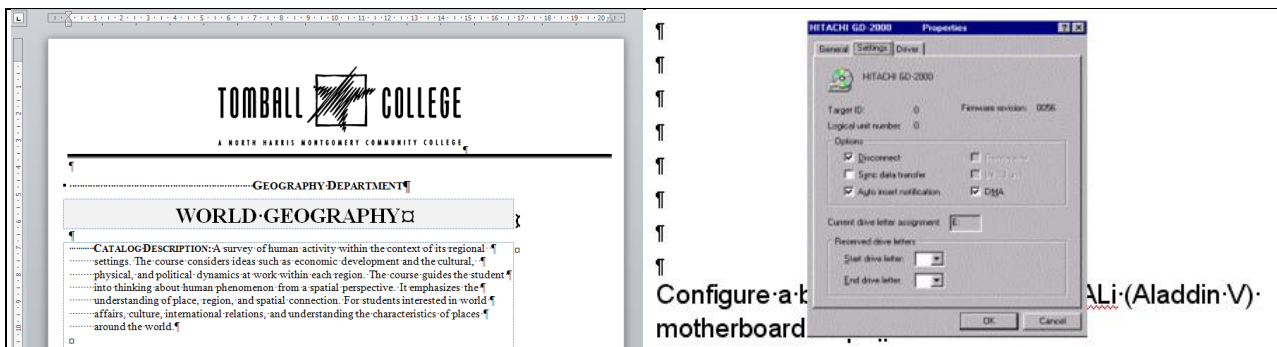
Fábián Pál 1992-ben megjelent írása sajnálatos módon 2014-ben is időszerű ([26]): „...az idei (1992) versenynek az ad időszerűséget, hogy íráskultúránk általános helyzete elszomorító. A nyomdatechnikának szédületes fejlődése, az a csoda, hogy a nagy épületekben dolgozó zajos gépek helyett néhány szobában zajtalanul működő komputerek állítják elő az újságokat és könyveket; nos, mai életünknek az a nagy eredménye egyelőre még nem kedvez a helyesírásnak, sok még a teendőjük a számítógépek nyelvén is tudó szak-

embereknek, hogy az újságok ne legyenek tele botrányos elválasztási hibákkal, hogy a könyvek is hibátlanul kerüljenek az olvasók kezébe.”

Egyik gondolata azonban újragondolásra érdemes. A szerző 1992-ben még nem láthatta, hogy az IKT eszközök használata nem a számítástechnikai szakemberek privilégiuma lesz ([23], [24] és 1. ábra), hanem részévé válik a műveltségünknek. Ennek megfelelően napjainkra nemcsak a számítástechnikai szakemberek feladata lenne a helyes dokumentumok létrehozása, hanem a kultúránk részévé kellene válnia (2. ábra). Megjegyeznénk azonban, hogy ezzel nem szabadna csökkennie a kiadói felelősségnek.

Elektronikus dokumentumok

Nagyban megnöveli a kiadók által publikált szöveges dokumentumok olvasóinak számát az interneten keresztül elérhető dokumentumok megjelenése, ezek folyamatos frissülése, változása. Az elektronikus dokumentumok gyors változásának előnyei és hátrányai együtt jelentkeznek. Előnye, hogy az információt terjesztők igyekeznek az olvasókat az e-dokumentumokkal a gyors információ-közzététel irányába terelni. Hibája ugyanakkor, hogy ezek a sokszor rohammunkában született dokumentumok számtalan esetben szakmai és nyelvi hibákat tartalmaznak. Az elkövetett hibák esetén azonban az e-dokumentumoknak az az előnye a nyomtatott dokumentumokkal szemben, hogy nagyon hamar kijavíthatók, illetve lekerülhetnek az adott felületről. Az adott hiba tehát nem jelent mindenképpen tartós megjelenést, nem eredményez feltétlenül bevérsődést.

1. ábra Alapvető szedési, kiadvány- és szövegszerkesztési hibák nyomtatott dokumentumokban. Mindkét esetben egyértelmű a nem nyomtatóképes karakterek helytelen, szövegszerkesztési célokra történő felhasználása

2. ábra Helyesírási szabályokat megsértő nyomtatott dokumentumok. Témájából és megjelenési helyéből következően számos olvasója lehet mindkét dokumentumnak

Nyomtatott dokumentumok

Az e-dokumentumokkal ellentétben a nyomtatott dokumentumokat – amelyek tartósan rendelkezésünkre állnak – napjainkban is megbízható információforrásként kezeli az olvasók többsége. Olvasóként feltételezzük ugyanis, hogy a korábbi hagyományoknak megfelelően a mű átesett a szakmai és nyelvi lektorálás, valamint a szakszerű tördelés fázisain, melyek eredményeként egy minden szempontból ellenőrzött mű került a kezünkbe.

A tapasztalatok azonban számtalan esetben elentmondanak elvárásainknak. Ennek számos okát feltételezhetjük. Egyik lehet a könyvnyomtatás átfutási idejének lerövidülése, mivel a könyvkiadók igyekeznek valamelyest lépést tartani az e-kiadványokkal. Egy másik valószínűsíthető ok a felgyorsult információtermeléssel és -áramlással való lépéstartás kényszere. Egy további lehetséges magyarázat lehet például az, hogy a szöveg- és kiadványszerkesztő szoftverek jelenléte lehetővé tette a gyorsabb, sokszor a szerző saját maga által történő előkészítést, szemben a szakavatott nyomdászok által végzett szedéssel.

Szemléletváltás a könyvkiadásban

Hogyan lehetséges az, hogy napjaink nyomtatott kiadványai egyre több szövegszerkesztési és nyelvi hibát tartalmaznak? Magyarázhatjuk azzal például, hogy a kiadók sok esetben nyomdára előkészítve, megadott paraméterek szerint formázott dokumentumokat kérnek a szerzőktől. Ezzel a módszerrel kétségtelenül csökkenthetők a költségek és felgyorsítható a megjelenés.

A gyorsításnak azonban súlyos következményei lehetnek. Olyan emberektől várnak el szöveg- és kiadványszerkesztési, tipográfiai ismereteket kívánó munkát, akik nem feltétlenül rendelkeznek ilyen ismeretekkel. Sajnálatos tény, hogy számos esetben a szerzők nyelvi felkészültsége sem megfelelő.

„Szövegátemelés”

További probléma a dokumentumrészletek átgondolatlan átemelése. Számtalan esetben találkozunk a források infoetikai szabályokat megsértő felhasználásával, sőt, még a megfelelőképpen hivatkozott források szövegen belüli elhelyezése is eredményezhet belső inkonzisztenciát. Idézzük itt Balázs Géza [2] tömör megfogalmazását: „Ráadásul innen-onnan szövegeket emelünk át, bele- és átírunk, a végén azt sem tudni, hogy kié a szöveg.”

Jel jel jel – egy könyv, amely minden hibát szemléltet

Ebben az írásban egyetlen digitális nyelvhelyesség szabályait többszörösen megsértő műből szeretünk volna részleteket bemutatni. A rendelkezésünkre álló, számos szemléltetendő hibát tartalmazó mű közül Varga Csaba „Jel jel jel – avagy az ABC 30.000 éves története” című könyvére ([13]) esett választásunk. Azt kívánjuk szemléltetni, milyen minta kerülhet az olvasók kezébe, ha egyetlen személy gondolja a könyvet az első betűleütéstől a kiadásig, kihagyva a nyelvi és szedési korrektrák fázisait.

Hangsúlyozzuk, hogy a szerző szakmai hozzáértését és a könyv szakmaiságát nem vizsgáljuk,

arról semmilyen szakmai véleményt nem fogalmazunk meg.

A hibák bemutatásával arra szeretnénk rámutatni, hogy a nyelv helytelen használata rendkívül megnehezítheti az olvasást, csökkentheti a sebességét, és lehetetlenné teheti a tartalomra történő folytonos koncentrációt. Mindezekon túl azt valljuk, hogy a nyomtatott szak- és szépirodalom hivatott a művelt köznyelv ápolására és megőrzésére, amely egyre nagyobb veszélyben van az online világban.

A könyv fülszövegén megjelent ajánlás bevezető mondata a 3. ábra a) mintáján olvasható. Az ajánlás itt nem közölt további részei is azt sugallják az olvasónak, hogy egy rendkívül értékes kiadványt tart a kezében.

Ennél a pontnál felmerül a kérdés, hogy kinek van igaza: annak, aki minden szempontból kiemelkedő műnek tartja a könyvet ([31] és 3. ábra), vagy annak, aki bizonyos szempontból kifogásokat emel vele kapcsolatban. Mivel nem ismerjük a fülszöveg írójának helyesírási szokásait, a szerző helyesírási szokásaira pedig csak egyéb műveiből ([29]) következtethetünk, ismételten csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk. Magyarázat lehet erre az, hogy mindketten ismerik a magyar helyesírás szabályait, de nem alkalmazzák azt. Lehetséges azonban az is, hogy nem ismerik a vonatkozó szabályokat, így nem is követhetik azt.

a)	Az Olvasás Évét ez a könyv az Írás Esztendejévé is avatja.
b)	Mindehhez egyszerű mértani logika és szellemi szigorúság kellett, mély lelemény és a jelek olyan értéke, ...
c)	... mindenek felett a kárpát-medencei ...

3. ábra Idézetek a könyv fülszövegéből: (a) az ajánlás első mondata, a (b) minta idézete alapján azt gondolhatnánk, hogy a szerző a jel- és szabályrendszerek betartásának elkötelezett híve, a (c) minta a fülszöveg egy helyesírási hibáját mutatja

A 3. ábra a) idézetét olvasva azt várjuk, hogy tartalmi és nyelvi szempontból is valami különlegeset kapunk a mű elolvasásával. A 4. ábra példaitól a 29. ábra által megjelenített, a könyvből bemutatott mintái azonban ellentmondani látszanak ennek.

Annak ellenére, hogy a szerző az ábécé harmincezer éves történetéről, az egyes jelek kialakulásáról és eredetéről ír, a könyv számtalan olyan meg-

jelenítést tartalmaz, amely nem felel meg a mai nyelvkódolási és helyesírási szabályoknak, tehát megsérti a digitális nyelvhelyesség szabályait. Teljesen kiszámíthatatlanul használ oda nem illő karaktereket, nem megfelelő pozícióban. Számos következtelenség fedezhető fel az írásmód és a logikai szerkezet terén is. Az olvasóban felmerülhet a kérdés, hogy a szerző új helyesírási szabályokat követ-e, vagy csak figyelmen kívül hagyja – tudatosan vagy sem – a jelenleg érvényben lévőket ([27], [28]). Vajon a nyelvi lektor miért nem tett javaslatot e hibák kijavítására? A válaszra a könyv kolofonjából következtethetünk, amelyen nincs nyelvi lektor feltüntetve. Ez nagy valószínűséggel azt jelenti, hogy sem a kiadó, sem a szerző nem tartotta annyira fontosnak az anyanyelvi lektor munkáját, hogy feltüntesse a nevét. Az is előfordulhat azonban, hogy fel sem kértek nyelvi lektort.

Feltehetjük azonban azt is, hogy a szerzőnek elvi kifogása van a nyelvi lektorálással kapcsolatban. Ezt megerősíteni látszik egy másik művének ([30], 11. o.) első oldala, ahol határozottan megfogalmazza, hogy nem alkalmazhatja „... a szokott gépies szótagoló elválasztási módot. Ugyanis ez gyakran értelmetlen darabokra tördeli az értelmes szórészeket, s így éppen azt tünteti el szemünk elől, amit figyelni szeretnénk”.

Hasznosnak tűnik itt idézni a *Köztársasági Elnöki Hivatal* javaslatát (2010) a magyar nyelv alkotmányi szintű védelmével kapcsolatban: „Sokan vélik úgy, hogy az új kommunikációs formák valamilyen oknál fogva felmentést adnak az igényes és helyes fogalmazásmód, valamint a helyesírás szabályai alól. Ez a szemlélet a magyar nyelv halálos ítélete.” – Ezt a véleményt mi teljességgel osztjuk [32].

„Akinek a helyesírása rossz, annak az anyanyelvi műveltsége – sőt általában a műveltsége – is megkérdőjelezhető” mondta *Grétsy László* egy előadása keretében. Grétsy továbbá a „mai helyesírási közállapotunkat lehangolóan minősítette többek között azért, mert hibásan jelölik a magánhangzók időtartamát (hosszú í, ú, ű), gyakori a j – ly tévesztése, a vesszők elhagyása a tagmondatok között és az értelmező előtt, feltűnően sok a hibás szóelválasztás, végül a legutóbbi szabályzatot nem elég széles körben ismerik (1996–97)” [25].

Számítógépes dokumentumok gyakori hibái

E fejezetben – az előzőleg megfogalmazott céljainknak megfelelően – *Varga Csaba* Jel jel jel avagy

az ABC 30.000 éves története című műve alapján mutatjuk be a számítógépes szövegekben előforduló leggyakoribb hibákat.

A könyv címe

a)	... az ABC (címoldal)
b)	30.000 éves története (címoldal)

4. ábra Részletek a könyv címéből

Már a könyv címe is tartalmaz két hibát, amelyeket a szerző a mű teljes egészén végigvonultat, azt a látszatot keltve, hogy ezeket így kell helyesen írni. A szerző az ABC rövidítés alkalmazásával feltehetően az *ábécé* szót kívánta helyettesíteni.

A másik hiba a címben a 30.000 írása. Az ezresek elválasztó karakterként ugyanis nem a magyar helyesírás szabályainak megfelelő szóköz szerepel, hanem a pont ([27] és [28], 274. és 289. b).

Számok, sorszámok, mértékegységek

Számok

A számok írásával a mű teljes terjedelmében sok probléma van. A szerző számára nemcsak a tagolás jelent gondot, hanem annak eldöntése is, hogy szükség van-e erre a karakterre. A Magyar helyesírás szabályai szerint a négyjegyű számok esetén csak akkor használjuk a hármastagolást, ha a szám öt- vagy többjegyű számokkal együtt jelenik meg oszlopba rendezve ([27] és [27], 289. b). Így tehát folyó szövegben használt négyjegyű évszámoknál nem indokolt semmiféle tagoló karakter használata, pont pedig semmiképpen sem (5. ábra).

a)	1.300 évek végéig (450. o.), 1300-as éves (448. o.)
b)	1.000-2.000-as éves (451. o.), 1.000-2.000 évekbeli (451. o.)
c.)	1.205 körül (453. o.), 1203-ban (453. o.)
d)	50.000 jelből áll (29. o.), 30.000 esztendő (33. o.)
e)	1.500-1.700 cm ³ (45. o.)
f)	178502 (150. o.)

5. ábra A hármastagolás hibás és következtelen írása

A számokban szerepeltetett pont univerzális karakterként jelenik meg a szövegben, mivel a szerző nemcsak a hármastagolás karaktereként használja, hanem tizedesvessző helyett is (6. ábra).

a)	Ez a festmény 1.1 méter széles (53. o.)
b)	A kőlap 7.5 cm széles (53. o.)

6. ábra Tizedesvesszőt helyettesítő pont

Sorszámok

A könyv olvasását nagyban megnehezíti a fejezetek, alfejezetek és egyéb felsorolások számozásának logikai és szedési strukturátlansága. A 7. ábra a könyv 125–126. oldalán található rövid fejezetet mutatja. A szerző a fejezet címét – 7. ábra bal és 8. ábra a) minta –, középre igazítással és verzál szedéssel emeli ki. Az ábra b)–d) mintái első szintű, míg az e)–g) minták második szintű alfejezeteket jelölnek. Az eredeti mű szedése (7. ábra) azonban nem mutatja, hogy az e)–g) minták a d) alfejezetei. Az pedig, hogy a h) minta melyik alfejezetnek a része, illetve hogy része-e valamilyik alfejezetnek, egyáltalán nem következtethető ki sem a szedésből, sem a tördelésből.

Ez a következtelenség a hivatkozások követésénél is gondot okoz. A 8. ábra h) mintája például egy 3. és egy 2. pontra hivatkozik. Nem lehet azonban tudni, hogy melyik második, illetve melyik harmadik pontra utal.

Probléma azonban nemcsak a különböző szintek tipográfiai megkülönböztetésének hiányával van, hanem az azonos szintű elemek egységes jelölésének a hiányával is. A 9. ábra a)–g) mintái különböző jelölésmódokat mutatnak be megegyező típusú szövegegységek azonosítására. A h) mintán látható kézi számozás eredménye, hogy a mondat úgy is értelmezhető, mint egy 4. Géza fejedelemről szóló állítás. A számokat általában pont követi (a–b) és (d)–(f), a pont utáni karakterek száma és típusa változó. A pontot szóköz követi (a), a pontot a bekezdés szövege követi kihagyás nélkül (e), a pontot a / jel követi (b), a pontot szóköz és egy / jel követi (f), a számot kötőjel követi (c). A (c) és (d) minták a könyvben egymást követő számozott elemek. Az egymást követő két 4. sorszám egyértelmű jele a kézi sorszámzásnak, a szövegszerkesztő programok automatikus sorszámzása helyett. A kézi sorszámzás további mutatója a számot követő többféle karakter, amely szélsőséges esetben el is marad (g).

<p>Időutazás a régmúltba A logikai csapda pontosságát</p> <p style="text-align: right;">125</p> <p style="text-align: center;">4. A LOGIKAI CSAPDA PONTOSÍTÁSA</p> <p>Az eddig bemutatott három írásmaradvány mindegyikén egymással összefüggő jelsorozat van, tehát kétség sem férhet ahhoz, hogy a rajtuk lévő jelek valóban írásjelek.</p> <p>Sok ősi maradványon azonban csak egy-egy jel maradt meg.</p> <p>Miként lehetne ezeket a „magányos” jel-leleteket is bevonni a vizsgálatba úgy, hogy kiderüljön írásjelek-e, avagy csak a véletlenek játéka? Vagyis van-e lehetőség arra, hogy a lehető legelszórtabban előkerült jelekből is kiolvashassunk valami biztosat a múlt írásbeliségére vonatkozóan?</p> <p>Ha jobban megvizsgáljuk, fel kell fedeznünk, hogy e kietlené vált vidéken is eredményel állíthatjuk fel a logikai csapdaként működő hABC-ot. Bemutatom hát közelebbről, hogy a hABC-cal való összevetésnek milyen eredményei, kimenetelei lehetségesek.</p> <p>Előtte azonban szükséges megtenni három megjegyzést:</p> <p>1. Látni kell, hogy a jelek teljesen véletlenszerűen kerülnek elő a tízezer éves messzeségből. Ugyanis mindenképpen teljesen véletlenszerű az, hogy a valaha írt szövegek mely töredékei maradtak meg, s ennél még véletlenszerűbb, hogy e véletlenszerűen megtalált töredékeken éppen milyen jelek vannak. S ha e véletlenszerűen előbukkant jelek mégiscsak valamilyen pontosan felismerhető rendszert fognak alkotni végül, akkor különösképp biztosak lehetünk abban, hogy ez a rendszer általánosan érvényesülő szabályszerűség következménye. Márpedig biztosak lehetünk abban, hogy a leleteken lévő jelek előbukkanásában hibátlanul érvényesül a véletlenszerűség.</p> <p>2. De ezen túl abban is biztosak lehetünk, hogy ha találunk szabályszerűséget, az nem a mintavételezés alatt (tehát e sorok írása közben) alakult ki, hanem már a minták keletkezésekor is létezett. (A nyomozó soha sem gondol arra, hogy a gyilkosság a bizonyítékok szaporodásával alakul ki. Nem fog így felkiáltani abban a pillanatban, amikor öt hónapi munkája után végre hirtelen összeáll az agyában a gyilkosság menete: „Most történt a gyilkosság!”)</p>	<p style="text-align: right;">126</p> <p>Időutazás a régmúltba A logikai csapda pontosságát</p> <p>3. A véletlenszerűnek tekinthető válogatás természetesen csak akkor lehet eredményes, ha végül egyértelműen kiolvasható lesz valamilyen szabályszerűség az összegegyült jelekből. Jelekről lévén szó, ez a szabályszerűség nem lehet más, mint az, hogy 1. egyetlen elv szerint valók a jelek, 2. korlátozott a számuk, 3. mindkét előbbi feltétel teljesül. Ekkor nyilvánvalóvá válik, hogy a jelek összetartoznak. A kiértékelés még szigorúbbá válik azáltal, hogy eleve egyetlen rendszerrel állítjuk szembe a lelt jelek összességét: megnézzük, hogy ez a véletlenszerűen előkerült jelekből összeállt jelsor milyen mértékben illik bele a hABC-ba.</p> <p>Az összevetésnek csakis a következő négyféle eredménye lehetséges:</p> <p>1. Ha a talált jelek nem alkotnak rendszert (például parttalanul sok van belőlük), akkor a hABC-ba sem illenek bele.</p> <p>2. Ha a talált jelek rendszert alkotnak, de nem illenek bele az hABC-ba, akkor az jelenthető ki, hogy az ABC eredetije <i>mellett</i>, tehát vele párhuzamosan létezett legalább egy <i>másfajta</i> jelkészlet is.*</p> <p>3. Ha a talált jelek rendje azonos a hABC jeleinek a rendjével, akkor a II. axióma értelmében azt kell mondani, hogy e jelek az ABC elszórt jelei.</p> <p><small>(Természetesen tudom a végeredményt, s el is árulom: a 3. pontban leírtak fognak megvalósulni. Egyetlenegy esetben, egyetlen lelőhelyen valósul csak meg a 2. pontban leírt lehetőség. Azonban egyértelműen sikerül bizonyítanom, hogy a hABC-ba nem illő jelek ismét csak egy zárt rendet alkotnak: számjelek.)</small></p> <p><small>* Láttuk ugyanis, hogy az eddig érintett legősibb időintervallumban biztosan használatban volt egy olyan jelkészlet, melynek mindegyik eleme, így egésze is a hABC-ból való. Tehát ha egy másik rendszerre épülő jelsorra akadunk ezután, akkor ez csakis egy második (másik) jelkészlet lehet.</small></p>
---	---

7. ábra Példák pontatlan, következetlen hivatkozásokra

a)	4. A LOGIKAI CSAPDA PONTOSÍTÁSA (125. o.)
b)	1. Látni kell, ...
c)	2. De ezen túl ...
d)	3. A véletlenszerűnek ... nem lehet más, mint az, hogy 1. egyetlen elv szerint valók a jelek, 2. korlátozott a számuk, 3. mindkét előbbi feltétel teljesül ... (126. o.)
e)	1. Ha a talált jelek nem alkotnak ...
f)	2. Ha a talált jelek rendszert alkotnak ...
g)	3. Ha a talált jelek rendje azonos ...
h)	(Természetesen tudom a végeredményt, s el is árulom: a 3 pontban leírtak fognak megvalósulni. Egyetlenegy esetben, egyetlen lelőhelyen valósul meg a 2. pontban leírt lehetőség. ...) [sic]

8. ábra Fejezetek, alfejezetek, felsorolások, hivatkozások következetlen alkalmazása. Egy összefüggő szövegszegmens részletei a könyvből (a–h). A kihagyott részeket három ponttal helyettesítettük. A *lehetőség* szó kettőzött s betűjét a könyvből másoltuk (h)

a)	1. <szöveg> (17. o.)
b)	1./<szöveg> (19. o.)
c)	4- <szöveg> (153. o.)
d)	4. <szöveg>(153. o.)
e)	24.<szöveg> (264. o.)
f)	1. / <szöveg> (406. o.)
g)	<hiányzó sorszám> (407. o.)
h)	4. Géze fejedelem, azaz I. István (!) király pénze: (246. o.)

9. ábra **Azonos szerkezeti elemek következtelen tipográfiai megjelenítése**

Tovább nehezíti az olvasó dolgát, hogy az I. fejezet alfejezeteinek valódi sorszáma nem egyezik meg a tartalomjegyzékben feltüntetett sorszámmal. A hiba elkerülhető lett volna, ha a szerző vagy a kiadó kihasználta volna a szöveg- vagy kiadványszerkesztő programnak azt a szolgáltatását, amely lehetőséget biztosít tartalomjegyzék automatikus létrehozására. A kézi sorszámozás és a következtelen hivatkozások egyértelmű jelei a digitális nyelvhelyességi szabályok megsértésének.

Egy talált tárgy megtisztítása Bevezető		15
1. BEVEZETŐ		
I. EGY TALÁLT TÁRGY MEGTISZÍTÁSA		
1. A szerző előszava.....	9 - 14	
2. Bevezető.....	15 - 20	
3. Az axiómák.....	21 - 31	
4. Kézről-kézre.....	33 - 39	
5. Történelmi előkészítő.....	41 - 63	

10. ábra **A 15. oldalon található Bevezető fejezet az 1. sorszámot kapta (bal). A tartalomjegyzékben ez viszont már 2. fejezetként jelenik meg (jobb). Ez a hiba is azt mutatja, hogy a szerző nem használta a szöveg- vagy kiadványszerkesztő program automatikus tartalomjegyzék-készítését**

Jelek, mértékegységek, intervallumok

A számok írásmódjával kapcsolatos további hibákat is találunk a műben. A szerző számára valószínűleg nem egyértelmű, hogy egy-egy írásjelet megelőzően és követően teszünk-e szóközt vagy sem. Az ilyen típusú hibák megjelenésén túl az is probléma, hogy a szerző nem következetes. Véletlenszerűen jelennek meg a jól és a hibásan hasz-

nált írásjelek. A számok írásához kapcsolódik az intervallum, a dátum, a százalék, a fok és az előjel írásmódja is. Ezek használatára mutat példákat a 11. ábra. Százalékjel helyes (a) és helytelen használata (b). A kötőjel helyettesíti a negatív előjelet és a nagykötejelet is (c). Fok jelet helyettesítő o betű – megemelt formátummal (d). Dátum hibás megadása (e). Intervallumok jelölésénél a mű szerzője a nagykötejelet normál kötőjellel helyettesíti, amelyet változó számú szóköz előz meg, illetve követ (f).

a)	50% (27. o.)
b)	50 % (27. o.)
c)	-10-5.000 esztendő (320. o.)
d)	90 ^o -kal (324. o.)
e)	2001, szeptember 25. (457. o.)
f)	9 - 14, 15 - 20 (461. o.) 7. - 9. oszlopban (239. o.)

11. ábra **Számok különböző írásmódjai**

A könyv 27. oldalán gazdagon találunk példát a százalékjel szóköz nélküli és szóközös megjelenésére is (helyes (11. ábra (a) minta), helytelen (11. ábra (b) minta). Furcsa eredménye lehet annak, ha normál szóköz előzi meg a százalékjelet. Ekkor ugyanis előfordulhat, hogy a szám a sor végén marad, míg a százalékjel már a következő sor elejére kerül. Erre is találunk példát a könyv 27. oldalán.

Gyakran találkozunk a szóköz problematikájával a mértékegységek szedésénél is. A mértékegységek esetében szóközt kell tennünk a mérőszám és a mértékegység közé. Annak érdekében, hogy a kettő ne válhasson szét a sor végén, a normál szóköz helyett el nem törhető szóközt (non-breaking space) kell használnunk.

A 11. ábra d) és e) mintája a dátum és a fok jelének helytelen megadására példa. A dátumban az évet vesszővel zárja le, míg a fok jel helyett emelt helyzetű kis o betűt használ.

A könyvben a kötőjel univerzális jelként szerepel, így megjelenik a számok írásánál is. A megfelelő módú használatán túl helyettesíti a negatív előjelet (11. ábra (c) minta), a nagykötejelet (11. ábra (c) és f) minta), esetenként a vesszőt (15. ábra (m) minta), a pontot (15. ábra (d) minta) és a szóközt (15. ábra (n) minta) is. Ez a többszörös funkció igen zavaróvá válhat olyan szövegrészekben, ahol a

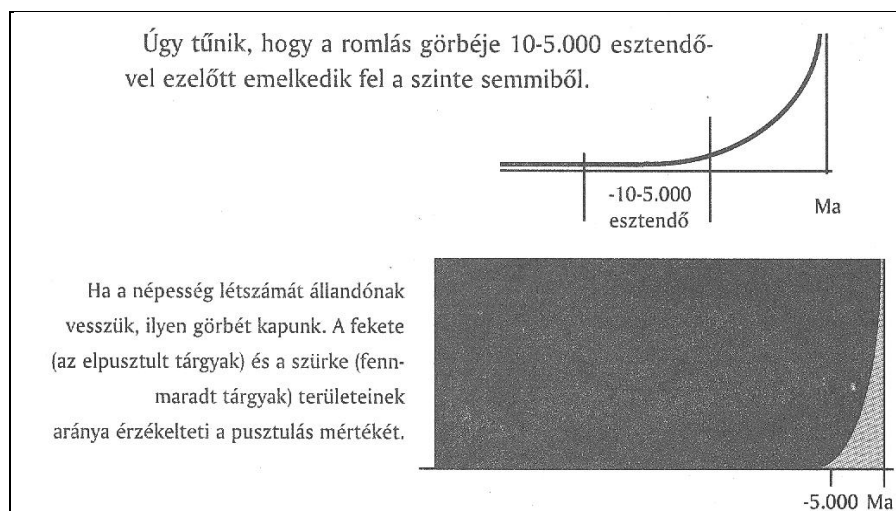
kötőjel egyszerre jelenik meg kettős, esetleg többszörös szerepben is (11. ábra és 12. ábra). Értelmezési zavar okozására mutat példát a 12. ábra. A könyvből másolt ábraszövegek és a grafikonok feliratozásából nehéz kikövetkeztetni, hogy pontosan milyen intervallumra gondolt a szerző.

Főleg a beszélt nyelvben találkozhatunk gyakran azzal a hibával, hogy mértékegység megadása helyett csak a nagyságrendi jelölés szerepel a szövegben (13. ábra). Bár írott szövegben e hiba

igen ritka, sajnos ebben a könyvben ez is megjelenik (457. o.).

Kötőjel – néhol hiányzik, máshol mindent helyettesít

A számok írásánál már láttuk (12. ábra), hogy az előjel és a nagyköötjel helyett használt kötőjel milyen értelmezési problémákhoz vezethet. A kötőjel, mint univerzális karakter további használatára mutatnak példát a 14. ábra mintái.

12. ábra Egymásnak ellentmondóan értelmezhető időintervallumok

Végül fájó szívvel tettem félre egész fejezeteket, párat pedig csak a feltétlenül szükséges mértékig bontottam ki, avagy lenyestem sok mellékvonulatot, mert félő, vajmi kevesen mernek nekikezdeni egy két kilós könyvnek. Az ember olyan, hogy saját szellemi képességeibe vetett önbizalma fél kiló fölött meginog, egy kiló fölött kisebbrendűségi érzése támad, két kiló fölött pedig leteszi a könyvet és tv-vetélkedőt néz, vagy megjavítja a toalett lefolyóját, ami végső soron egyre megy. (457. o.)

13. ábra Mértékegység megadása nélkül használja a kiló, azaz ezer szót

a)	toldalék helytelen kapcsolása idegen tulajdonnévhez –kötőjel hiánya vö. [27], 217	Viszont a Lascauxban talált jelek közül a számként számításba jöhető pontok legnagyobb száma éppen négy. (145. o.)
b)	gondolatjel helyett	„- ltt van jó helyen a lyuk!” (56. o.)
c)	nagyköötjel helyett	dél-francia - kárpát-medencei (287. o.) Kovács László-Veszprémi László (460. o.) Filep László - Bereznai Gyula (459. o.) 43.000 - 82.000 (56. o.) 30-35.000 (53. o.)
d)	egybeírás helyett	zeg-zúgos (443. o.) cikk-cakkos vonalak (154. o., 157. o.)
e)	vessző helyett	se szeri-se száma (95. o.) se füle-se farka (172. o.)
f)	szóköz helyett	3. KÉZRŐL-KÉZRE (33. o.) jobbról-balra is és balról-jobbra is (144. o.)
g)		„egy hang-egy jel” elvű ABC-t (429. o.)

14. ábra Példák kötőjel helytelen használatára. A könyvben megjelenik a kötőjel gondolatjel, nagyköötjel, vessző, előjel (12. ábra), szóköz és egybeírás helyett. Találunk azonban kötőjel hiányára is példát

Pont, kettőspont

A 15. ábra mintái a pont és a kettőspont helytelen használatára mutatnak példát. Az elektronikus dokumentumok egyik leggyakoribb hibája az írásjelek rossz megválasztása és használata. Szemben a kézirásos szövegekkel, az elektronikus dokumentumok tisztán mutatják a választott jeleket és a környezetükben elhelyezkedő szóközüket is, ami szembeötlővé teszi a hibákat.

Idézőjel, hiányjel

Gyakori hiba a nem megfelelő idézőjelek megjelenése. Ennek számos oka van. Egyik ok, hogy a szöveget szerkesztő nem a megfelelő karaktert választja. Ez történhet azért, mert rossz billentyűt (billentyűkombinációt) üt le. Okozhatja azonban az is, hogy a szöveget szerkesztő valójában nem tudja, hogy az illető nyelv milyen karakterekkel, hogyan használja az idézőjelet. Mivel a különböző nyelvek különböző jeleket és módokat alkalmaznak, az általunk használt betűkészletek ezeket mind tartalmazzák. A szöveget szerkesztőnek kell

adott esetben a lehetőségek közül választania. Még tovább nehezíti a helyzetet a billentyűzet, az operációs rendszer, továbbá a használt program beállítása, különös tekintettel a nyelvi beállításokra. Mindezek ellenére nem lehetetlen a megfelelő idézőjel használata. Magyar operációs rendszer, magyar billentyűzetkiosztás, magyar szövegszerkesztő, magyar helyesírás-ellenőrző program, megfelelően beállított automatikus javítás és megfelelően használt billentyűkombináció esetén a magyar helyesírás szabályainak megfelelő idézőjelek kerülnek a szövegbe ([27] és [28], 256.). Ha e beállítások valamelyike nem áll rendelkezésünkre, akkor sem lehetetlen a feladat (szemben a hagyományos írógépekkel), mivel mind a kiadvány-, mind a szövegszerkesztő programokban ki lehet választani a szöveg nyelvének megfelelő idézőjelet a szimbólumok egy felkínált táblájából [33], [37]. A magyar és három nagy európai nyelv idézőjeleit mutatja be a 16. ábra. Néhány további nyelvben használt idézőjelek és azok Unicode értéke található meg például a **0** weboldalon.

a)	pont helytelen használata tulajdonnévben vö. [27], 277.	Az ábra Paul G.. Bahn: Prehistoric Art című könyvéből származik. (369. o.)
b)	pont használata kötőjel helyett toldalékolásnál vö. [27], 265.	Kr. e. 700.ból (432. o.)
c)	megoldások Kr. u. helyettesítésére	Kr- u. 9. századbeli (208. o.) K. u. 100 körülre 9.353-ra (349. o.)
d)	hiányos mondat, kettősponttal zárva vö. [27], 240.	S végezetül: (139. o.)
e)	a 'FÜGGELÉK' alcím két különböző írásmódja vö. [27], 266.	FÜGGELÉK: (313. o.) FÜGGELÉK (341. o.)

15. ábra Írásjelek helytelen használata

nyelv	idézőjel alakja	helyes minták
magyar	„a”	„Az idézőjelet (kézírásban és nyomtatásban) az idézet kezdetén alul, az idézet végén pedig fölül tesszük ki.” vö. [27], 256.
angol	“a”	“I think; therefore, I am” – Descartes vö. [34], [35]
német	„a“	Sie sagte: „Hier gefällt es mir.“ vö. [36], [39]
francia	« a »	« Quand je regarde l'Histoire, j'y vois des heures de liberté et des siècles de servitude. » (Joseph Joubert) En français : texte[espace]«[espace]texte[espace]»[espace]texte vö. [40]

16. ábra Idézőjel használata négy különböző nyelven

Az általunk elemzett magyar nyelvű könyvben négy különböző formátumú idézőjel is szerepel. A 17. ábra mintáiból látható, hogy egyetlen oldalon belül is különböző megoldásokat választott a szerző az idézőjelek írására. A 17. ábra a) mintája mutatja a magyar idézőjeleket, ezt követi a b) mintán a német helyesírás szerinti, a c) mintáján az angol nyelvben használatos idézőjeleket, míg a d) és e) minta – tudomásunk szerint – egy nyelvben sem használatos formát tükröz. Az e) mintán ezen kívül látható egy fölösleges záró idézőjel is.

	idézőjel nyelve	részletek a könyvből
a)	magyar	„romlottabb” (456. o.)
b)	német	„helyszínen“ (456. o.)
c)	angol	“másféle” (457. o.)
d)	nyelvtől független	”tért vissza” (456. o.)
e)	nyelvtől független	”capita dictiorum”-nak” (294. o.)

17. ábra **Idézőjel különböző típusú előfordulásai a könyv egymást követő fejezeteiben**

Hasonlóan gyakori hibaforrás a hiányjel használata. E karakter helyes és helytelen előfordulására mutat példákat a 18. ábra. Az a) minta mutatja a hiányjel helyes használatát a *Mas d’Azil* kifejezésben. Gyakori hiba, hogy a hiányjel helyett a perc jelét használják (18. ábra b) és c) minta). Az c) minta a helyes a) mintával megegyező oldalon található, de itt már két hibát is tartalmaz: a hiányjel helyett a perc jel és egy azt követő szóköz is szerepel. A szó egy másik előfordulásában (18. ábra d) minta) a jel helyes, azonban helytelen a pozíciója. A hiányjel használatát az MHSz 256. cikke írja le ([27] és [28], 256.)

a)	helyes	Mas d’Azilban (159. o.)
b)	hiányjel helyett perc jel	Pont d’Arc (115. o.)
c)	hiányjel helyett perc jel, utána helytelen szóköz	Mas d’ Azil-ban (159. o.)
d)	helyes jel, hibás pozíció	Mas’d Azil (99. o.)

18. ábra **Idézőjel, hiányjel**

Földrajzi nevek, népek, nyelvek

A 19. és a 20. ábra mintái olyan hibákat sorolnak fel, amelyek írásmódját nemcsak a *Magyar helyesírás szabályai*ban lehetett volna ellenőrizni ([27] és [28], 176.), hanem a *Magyar helyesírási szótárban*

is. A szövegszerkesztő programok egyik előnye a manuális szövegszedéssel szemben, hogy lehetőség van helyesírás-ellenőrző programok használatára. A helyesírás-ellenőrzés alkalmazása főképpen azok számára tanácsos, akiknek a szövegszedés nem a szakmájuk. Tanácsoljuk ezt még akkor is, ha tudjuk, hogy ezek a programok sem dolgoznak 100%-os pontossággal. A helyesírás-ellenőrző programok használata azonban a digitális nyelvhelyesség része, kulturált módon használhatók, de nem helyettesíthetik a kiadást megelőző alapos átolvasást. További segítséget nyújthat a *Magyar Tudományos Akadémia* által 2013-ban indított és gondozott *Helyesírási tanácsadó portál* [42].

a)	Indus völgyi (83. o.), Indus völgye (83. o.), Indus-völgy (83. o.)
b)	Húsvét szigetek (83. o.), Húsvét-szigetek (83. o.)
c)	INDUS VÖLGY - HÚSVÉT SZIGETEKI JELKÉSZLET (83. o.)
d)	Aral tó, Csendes óceán (359. o.), Ararát hegy (441. o.), Ibériai félszigetre (444. o.), Északi sarkot (190. o.), Kárpát medencében (210. o.)
e)	Kőrös mentéről (204. o.)
f)	Közel-kelet (45. o.), kárpát-medencei (205. o., 239. o. stb.)
g)	rëto-román (375. o.)
h)	szaud-arábiai ABC (363. o.), numibiai ABC (363. o.)
i)	Jovan Todorovics bulgár írástörténész (442. o.)
j)	...a maya számírással. A maják... (143. o.), maya számsor (143. o.), maja szám (143. o.)

19. ábra **Példák földrajzi nevek, népek, nyelvek helytelen írásmódjára. Jovan Todorović nagy valószínűséggel nem bolgár nemzetiségű**

Mondatvégi írásjelek

A mondatvégi írásjelek következtelen használatára is találunk példát a könyvben. A 20. ábra ezek közül mutat be néhányat. A felszólító mondatokat pont zárja, míg a kijelentő mondatokat kettőspont. Kettősponttal zárt címekre is találunk példát a szövegben.

Elválasztási hibák

A könyv elválasztási hibái – helytelenül pozícionált vagy elhagyott elválasztó jelek – egyértelműen mutatják, hogy a szerző nem használja az automa-

tikus elválasztást, annak ellenére, hogy minden szövegszerkesztő program tud helyesen elválasztani, csak igényesen kell használni [2]. A könyvben található hibák ellentmondanak a szerző által preferált érték elválasztási módnak is (lásd [29], [30]).

Egyéb helyesírási hibák

A 22. ábra mintái egyrészt olyan helyesírási hibákat tartalmaznak, amelyek helyessége a szótárak-

ban [27], [28], [41], ellenőrizhető lett volna (22. ábra a), c) és g) minták). Másrészt a szerző következetlenségére példák azok a minták, amelyek ugyanannak a szónak többféle írásmódját mutatják (22. ábra d) és f) minták). A bemutatott minták között találunk olyat is, amely a helyesírási hiba következtében egészen más értelmet kapott, mint a szerző eredeti szándéka (22. ábra e) minta). Ez a hiba akár a szemantikai hibák kategóriájába is sorolható.

a)	Gondoljuk csak végig a következőt. (397. o.) Figyeljük meg, hogy az alábbi jelösszevetés mennyivel tisztább minden eddiginél: (404. o.) Figyelem, ez nem valódi térkép, ez csak az ABC-k rokonságát ábrázoló kapcsolatsor bemutatása. (439. o.)
b)	A fenti gondolatmenet a kitűzött célnál átfogóbb végeredményt hozott: (25. o.)
c)	I. AXIÓMA: Mindegyik jelkészlet. találmány. (23. o.) VI. AXIÓMA: Minden a legegyszerűbb állapotból fejlődik ki (29. o.)

20. ábra **Példák nem megfelelő mondatvégi írásjelek használatára**

Rosszul elválasztott szó		Részletek a könyvből beolvasott képek formájában
a)	jezsuiták (229 o.)	A szkíta balta tokot a Róma melletti Campagna mezején találták, s a római jezsuiták múzeumában őrizték. A baltatokról először Lubbok írt, s könyvét
b)	dallamossága (162. o.)	használásával minden bizonyos elég jól megközelíthető például a fuvalára írt szöveg dallamossága, magánhangzó-mássalhangzó aránya stb. Jó szórakozást.
c)	mindegyik (100. o.)	<u>ugyanazt az 1/3-ad részét foglalják le.</u> Ez a tény önmagában is azt jelzi, hogy mindegyik ABC őse egy és ugyanaz az ABC volt. (Látni fogjuk, hogy a „sokféle“ ABC
d)	magyarság (241. o.)	név. (Kiszely István: A magyarság őstörténete, Püski
e)	matematika (276. o.)	Moszkvai Matematikai Papirusz, mely egy egykori egyiptomi matematika tanár példagyűjteménye. (Többek között csonka gúla és gömb-
f)	valamiféle (276. o.)	a „közönséges” (démotikus) jelkészletet, s ennek felismerésével sikerült is valamiféle rendet teremteni az egyiptomi jelek rengetegében. (Az egyiptomiak használ-
g)	avagy (284. o.)	Egyiptomról szóló könyvet tud vásárolni, avagy az interneten is rengeteg írásméleket

21. ábra **Példák elválasztási hibákra**

a)	Ha netán ijj és nyíl rajza lenne – de nem az –, akkor feltétlenül így nézne ki: (190. o.)
b)	Ezután a 4. nép elindul, s az 1. nép mellé telepedik (437. o.)
c)	az előbbiről elnevezett Cirill ABC-t (407. o.)
d)	fhutark (406. o.), futhark (406. o.), Ninhurszág, Nínhurszág (337. o.)
e)	reneszánsz ízű szárnyat tartó kéz (383. o.)
f)	balta tok (229. o.), baltatok (229. o.)
g)	zeg-zúgos (443. o.)

22. ábra További helyesírási hibák

Szemantikai hibák

A nyilvánvaló helyesírási hibákon túl a szöveg tartalmaz számtalan szemantikai hibát is. Az előző fejezetekben is mutattunk már be szemantikai hibákat, így például láthattuk a 13. ábra mintáján a kiló helytelen használatára, valami a 9. ábra h) mintáján a kézi számozásból eredeztethető 4. Géza fedelem is az eredeti szándéktól eltérő értelmezést kapott. A szemantikai hibák kategóriájába tartoznak a 15. ábra d), valamint a 23. ábra a)–e) mintái.

a)	(Pech Merle.) (20. o.)
b)	Gondoljuk csak meg: (171. o.)
c)	(Az indoeurópaiba.) (236. o.)
e)	Avagy fordítva. (305. o.)
f)	Más amerikai ősi leletek: (369. o.)

23. ábra Hiányos mondatok

A szemantikai hibák többsége azonban rosszul szerkesztett mondatok következménye, amelyekből a 24. ábra mutat be néhány mintát.

a)	De az „- Az lehetetlen!” felkiáltás sem. (172. o.)
b)	Közülük néhányan ma is ezeket az írásjeleket, ékes bizonyosságául annak, hogy az írás használata nem az államiság és a politikai szervezettség függvénye.
c)	A hangji megfeleltetés szintén a mai-1.000 évvel ezelőtti állapotot tükrözi. (197. o.)
d)	A fent látható, azaz „vizuálisan” bizonyított azonosság más úton is természetesen adódik. (303. o.)
e)	Maga a térkép átlagos térkép, azaz a középső területen (1.) lévő népet (nyelvet) négy másik (2., 3., 4.,) nép (nyelv) vesz körül. (433. o.)
f)	A jobboldali jel (203. o.)
g)	Ugyanis, ha egyetlen egyszer megszakadt volna eme ABC ismeretének a folytonossága, nem írhattam volna ilyen betűkkel ezt a könyvet. (A nagybetűkre gondolni itt.) (445. o.)
h)	Az egyiptomi nyelv nagyon hiányos ismerete ellenére is jól megérthető a szövegek nagy részének az értelme, mégpedig egy logikai mutatványnak köszönhetően. (275. o.)

24. ábra Válogatás a könyvben található szemantikai hibákból

Szemantikai hiba kerülhet a szövegbe szövegát-emeléssel, ráadásul forrás megjelölése nélkül. Erre mutat példát a 25. ábra.

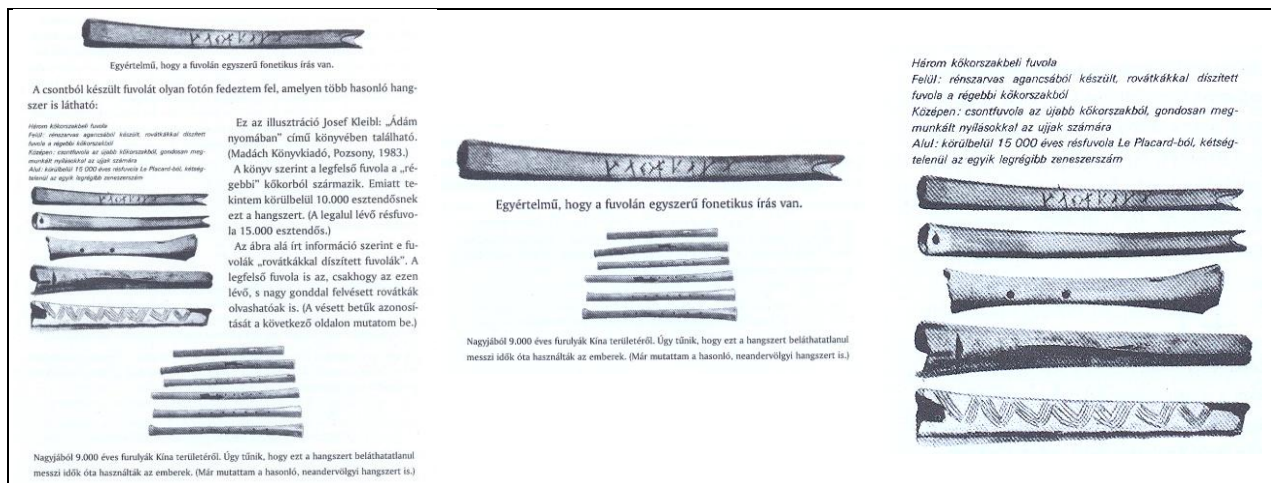
Élő idegen nyelvek kódolása

„Művész vagyok, s az írott jelek megjelenési formája bizony szintiszta művészeti probléma. [...] E problémákban járatlan ember aligha fogja észrevenni a jelekben és azok sorozatában megbúvó finomságokat, vagyis a lényegét.” – vallja a szerző (11. o.). Mindezek fényében nehezen érthető, miért fektet a szerző oly kevés figyelmet a kortárs idegen nyelvek jeleinek és szavainak írásmódjára.

Jelkészlet

Fontos megemlítenünk az ékezeteket (26. ábra és 27. ábra). Az ékezetek formája, vízszintes és függőleges helyzete, mérete jellemző arra a nyelvre, amely használja. Az ékezeteket a betűkhöz tervezik, és ezeket minden szedett szövegben – főképp egy jelekről szóló könyvben – illik helyesen használni.

Ennek ellenére a betűkészlethez tervezett betűk helyett találunk a könyvben a szerző vagy a szedő által rajzolt (vagy más karakterből valahogyan létrehozott) hacsek, pipa, hullám, tompa és két-pontos ékezetet is (27. ábra). Mindegyik előfordulásnál szembeűnő az idegen nyelvek ékezeteinek „barkácsolása”: az ékezetek nem megfelelő alakja (27. ábra a)–d) és f) minták), a Rhône szóban az ékezet kicsit rácsúszott a *h* betűre (27. ábra c) minta), a Frères szó esetén (27. ábra a) minta) még a sorból is kicsúszik az ékezet, a Meřdana név három előfordulásában pedig három különböző pozícióra került az *ř* betű ékezete (27. ábra f) és g) minták). A francia François névből (172. o.) pedig egyszerűen hiányzik a *ç* betű alsó ékezete.

25. ábra A könyv ugyanazon lapján különböző tipográfiai megoldások ábraszöveg létrehozására. Teljes lap (bal), két azonos típusú megjelenítés a lap alján és tetején (közép), más forrásból származó tipográfiai megoldás (jobb), forrás megjelölése nélkül

Tervezett ékezetek	
Tervezett ékezetes betűk	<p>ň Š ô Ñ ñ è ä ë ç</p> <p>ň Š ô Ñ ñ è ä ë ç</p> <p>ň Š ô Ñ ñ è ä ë ç</p>

26. ábra Idegen nyelvű szövegek ékezetes betűi

a)	Les Trois Frères-ben	127. o.	Les Trois Frères-ben
b)	Ö, Ñ, Š	177. o.	Ñ Š
c)	Rhône	244. o.	Rhône
d)	„ ä r”, vagy „ ë r”	315. o.	„är” „ër”
e)	Francois	172. o.	François Bordes
f)	Meňdana	22. o.	Álvaro de Mendaña
g)			

Új-Guineát a spanyol Álvaro de Meňdana fedezte fel. t ott? A lakosok között dolgukat végző kínai kereskedőket. Ennek ellenére Meňdanát nevezzük Új-Guinea felzsigetét is már-már csak Meňdana óta tekintjük létező

27. ábra Példák hibásan használt ékezetes betűkre idegen nyelvű szövegekben

A Meňdana névben további két hiba is látható: rossz helyen van az ékezet, az alkalmazott ékezet az illető nyelvnek nem felel meg. A szláv nyelvek alkalmazta hacsek ugyanis meglepő módon egy spanyol névbe került: Álvaro de Meňdana formában (22. o.) szerepelteti a szerző a felfedező nevét, holott a helyes forma Álvaro de Mendaña lenne.

A könyvet olvasva azt hihetnénk, hogy a szöveg szedéséhez használt betűkészlet nem tartalmaz a magyarokon kívül más ékezetes betűket. Ez is elég nagy baj lenne egy olyan könyvnél, amely a nyelvek kódolásáról, jeleiről szól. Ezt az elméletünket azonban teljesen felborítja a 115. oldalon látható idézet, ahol a mottóban idézett Molière neve tartalmazza a megfelelő, francia betűkészletbeli, tervezett tompa ékezetes é betűt. Az é betűre is látunk jó példát a könyv 375. oldalán. Ezekből arra következtethetünk, hogy a könyvhöz használt betűkészlet tartalmazza a standard közép- és nyugat-európai ékezetes betűket, tehát a szerzőnek módjában állt volna alkalmazni azokat, ha erre gondot fordított volna.

gat-európai ékezetes betűket, tehát a szerzőnek módjában állt volna alkalmazni azokat, ha erre gondot fordított volna.

Idegen nyelvű szavak, kifejezések

Nem csak a jelkészlettel van probléma. Egyéb helyesírási hibákat is találunk az idegen nyelvű szövegek írása terén. A könyvben fellelhető számos példa közül mutat be néhányat a 28. ábra.

Érdekes az Aethicus név írásmódja. A fejezet elején helytelenül írja a szerző, a fejezet második oldalán átvált a helyes írásmódra, majd pár oldal múlva újra visszavált a rosszra. Néhány oldalon látható a név jó és rossz formában egyaránt. Egy-egy szó eltérő alakban történő írása további szavak (nevek) esetén is fellelhető, ilyen például a maja, a futhark és a Ninhurszág is (22. ábra, 28. ábra).

	<i>Könyvben szereplő példák</i>	<i>Helyes írásmód</i>
a)	Álvaro de Meňdana (22. o.)	Mendaña
b)	Historie de la Magie (84. o.)	Histoire
c)	Anniviers-völgyben (241. o.), d' Anniviers völgyben (244. o.)	Val d'Anniviers-ben, Anniviers-völgyben
d)	Easy lessons in chinese Writing (201. o.)	Chinese
e)	History of Mankind: Prehistory and Beginings of Civilization (204. o.)	Mankind...Beginnings the Beginnings
f)	Jacketta Hawkes és Sir Leonard Wolley (204. o.)	Jacquetta... Woolley
g)	gizei Kheopsz piramis (219. o.)	gízai
h)	Aetichus (233., 234. stb. o.), Aethicus (234., 235. stb. o.)	Aethicus
i)	The Alphabetic Labirint (238. o.)	Labyrinth
j)	The Celtik Druids (238. o.)	Celtic
k)	The Story of Witing (278. o.)	Writing
l)	Mauric Pope (280. o.)	Maurice
m)	Oriental Institutem University of Chicago (284. o.)	Institute
n)	W. V. Davis (305. o.)	Davies
o)	Ninhurszág (337. o.), Nínhurszág (337. o.)	Nínhurszág
p)	Historie Naturelle de la Parole (383. o.)	Histoire
q)	fhutark (406. o.), futhark (406. o.)	futhark
r)	Nev York (409. és 410. o.)	New York

28. ábra **Idegen nyelvű szövegek helyesírási hibái. A helyes írásmód megadásánál kurzívval emeltük ki a hiba javítását**

Hibák a hivatkozásokban

A könyvben szereplő hivatkozások terén is láthatunk több hiányosságot (29. ábra). Néhol a hivatkozott mű szerzőjének nevét írja hibásan, néhol a könyv címét, kiadóját vagy kiadási évét adja meg hibásan, de vannak a szövegben olyan hivatkozások is, amelyek nem szerepelnek az irodalomjegyzékben.

Mondhatnánk azt is, hogy a hivatkozásokat a káosz jellemzi: van ahol csak a szerzőt, van ahol csak a könyv címét, van ahol mindkettőt, van ahol ezen kívül a kiadót is jelzi szövegen belül. Hiányzik az egység akkor is, ha egy műre vagy szerzőre többször is hivatkozik. A 29. ábra ezek közül mutat be néhányat.

	<i>Példák a könyv fejezeteiből</i>	<i>Megjelenésük az irodalomjegyzékben</i>
a)	C. B. F. Walker: „Reading the Past/ Cuneiform”, British Museum Press, 1990-93-96-98 (211. o.)	C. B. F. Walker Reading the Past - Cuneiform British Museum Press, 1998
b)	John M. Roberts „A történelem előtt: a korai civilizációk”	John M. Roberts A történelem előtt - Korai civilizációk Officina Nova, 1999
c)	Az ábra Paul G.. Bahn: Prehistoric Art című könyvéből származik. (369. o.) Paul G.. Bahn: Prehistoric Art (46. o.) Paul G. Bahn: Prehistoric Art, Cambridge, 1998 (46. o.)	Nem szerepel az irodalomjegyzékben. Hibás hivatkozás, vö. [43].
d)	David Crystal: A nyelv enciklopédiája, Cambridge University Press, 1997 (137. o.)	Nem szerepel az irodalomjegyzékben. Hibás hivatkozás, vö. [45], [46].
e)	Thomas Young (1773-1829) szerint...	Nem szerepel az irodalomjegyzékben.
f)	Sir Arthur Evans, a tán legnevesebb írástörténész gyűjtötte össze ezeket a jeleket 1897-ben. (287. o.) Sir John Evans mediációja az ABC eredetéről. (Sir Arthur Evans : Scripta Minoa, Oxford, 1909.) (384. o.)	Nem szerepel az irodalomjegyzékben. Hibás hivatkozások, vö. [47].
g)	Grover S. Krantz (205. o.) S. Krantz (205. o. három előfordulás) Grover S. Krantz (206. o.) S. Krantz (207. o.) Grover S. Krantz (207. o.) Grover S. Krantz (208. o.) S. Krantz (208. o.)	Grover S. Krantz Az európai nyelvek földrajzi kialakulása Magánkiadás, Budapest, 2000 Hibás hivatkozás, vö. [48].
h)	Itt adom közzé felfedezésemet: egyik hitvány írástörténész kollégám meghamisította valamikor a Lapis Romulit, ki tudja, mi okból. Azóta hol az egyik, hol a másik bukkan elő a szakirodalomban.	
i)	A homo habilis két, eltérő szellemű rekonstrukciója. (Jonson, 1981, valamint Budianszky, 1987.) 43. o.)	Egyik sem szerepel az irodalomjegyzékben. Jonson nevű szerzőtől nem találtunk egyetlen művet sem. Johnson és Johanson két lehetséges megoldás, de ebben az esetben a művek nagy száma miatt nem sikerült megtalálni a hivatkozott művet. Hibás név, vö. [44].

29. ábra Példák következtlen, hiányos, hibás hivatkozásokra

Összegzés

Nehéz határozott igennel vagy nemmel válaszolni arra a kérdésre, hogy melyik a kevésbé rossz: ha valaki következetesen, de hibásan alkalmaz egy módszert, vagy ha véletlenszerűen jelennek meg a helyes és a hibás megoldások egy szövegben. Az általános és középiskolai magyar nyelv oktatása azt sugallja és tanítja, hogy a magyar helyesírás szabályait meg kell tanulnunk, és ezeket a szabályokat be is kell tartanunk az iskolai kereteken túl is. Mindezeket figyelembe véve egy olyan kiadványt, amely hemzseg a helyesírási hibáktól, nem célszerű mintaként állítani a felnövekvő nemzedék elé. Különösen nagy a felelőssége annak a könyvnek, amelyik „az Olvasás Évét az Írás Esztendejévé is avatja” (3. ábra).

Elgondolkodtató, mi az oka annak, hogy a magyar nyelvtan több évig tartó tanulása után napjainkban a kiadás előtt többek által is átolvasott kiadványokban ilyen mennyiségben jelennek meg hibák. Az is továbbgondolásra ad okot, miért látunk több helyesírási hibát egy nyomtatott szövegben, mint egy kézzel írottban. Valószínűleg az a magyarázata, hogy más az írott és más a nyomtatott szöveg vizuális megjelenése. Egy kézzel írott szövegben például nem figyelünk feltétlenül a kötőjel és a nagykötőjel közötti különbségre, a tizedesvessző és a tizedes pont használatára. A nyomtatók azonban könyörtelenek. Minden apró részlet tisztán, jól kivehetően élénk tárnak.

Az itt bemutatott példák azt mondatják velünk, hogy a számítógépek elterjedésének maga után kellene vonnia a magyar helyesírás tanításának módszertani átalakítását is. A magyar nyelv tanárának kellene bevezetnie a gyerekeket a számítógépes szövegszerkesztés helyesírásra vonatkozó fejezeteibe. Ma ez az informatikatanár feladata, holott neki erre nincs képzése. A magyar nyelv tanára viszont jól ismeri a magyar helyesírás szabályrendszerét, és fel van vértezve átadásának módszertanával, de nem kapott felkészítést arra (főiskola, egyetem), hogy a szövegeket hogyan kell szedni, nyomdára előkészíteni. Ezért fontos lenne, hogy a nyelvtanárok képzésének szerves részét alkossa a számítógépes szövegszerkesztés – kiegészítve az alapvető szedési és tipográfiai ismeretekkel. A gyakorló tanárokat pedig továbbképzés formájában lehetne ezekkel az ismeretekkel felvértezni.

A művelt köznyelv megőrzése mindannyiunk közös feladata. Különösen nagy a felelőssége a könyvki-

adóknak, a sajtónak és az élő beszéd minden fórumon való megjelenésének. Anyanyelvünk gazdag szókészlete, logikus nyelvi rendszere a gondolatok világos megfogalmazására rendkívül alkalmas. Alapos ismerete, pontos alkalmazása lehetővé teszi, hogy az olvasó ugyanazt értse és gondolja, amit a közlő megfogalmazott. Ehhez fontos az azonos kódrendszer alkalmazása. A nyelv és a helyesírás szabályainak betartása megóv attól, hogy olvasás közben értelmezési problémák merüljenek fel.

Nagyon fontos feladatunk tehát, hogy megőrizzük, gazdagítsuk és átörökítsük közös kincsünket, anyanyelvünket.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást a Szakmai Szolgáltató és Kutatást Támogató Regionális Hálózatok a Pedagógusképzésért az Észak-Alföldi Régióban TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0009 projekt támogatta.

A kutatást részben támogatta az OTKA K-105262 számú projekt.

Irodalom

- [1] BÓDI Zoltán (2004) A világháló nyelve. Internetezőök és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban. Gondolat Kiadó, Budapest. ISBN: 9639500518
- [2] BALÁZS Géza (2008) Az informatika hatása a nyelvre. 11–45. In: Hódi Éva, szerk.: Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, Ada, 2007. okt. 11–13. Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, Ada. <http://szgnye.vmmi.org/balazs2007.htm>. [Letöltve: 2010.11.27]
- [3] GLISTER, Paul (1997) Digital Literacy. John Wiley & Sons, Inc.
- [4] MARTIN, Allan (2005) DigEuLit – A European Framework for Digital Literacy: a Progress Report. Journal of eLiteracy, Vol. 2, pp. 130–160.
- [5] MARTIN, Allan (2006) A European Framework for Digital Literacy. Digital Kompetanse, Nr. 2, pp. 151–161.
- [6] MARTIN, Allan – GRUZIECKI, Jan (2006) DigEuLit: Concept and Tools for Digital Literacy Development. Innovations in Teaching & Learning in Information & Com, Dec 2006, Vol. 5, Issue 4, p. 246.
- [7] BAWDEN, David (2008) Origins and Concepts of Digital Literacy. in Digital Literacies. Concepts, Policies and Practices. Lankshear, Colin / Knobel,

- Michele (eds.) Series: New Literacies and Digital Epistemologies, Vol. 30, Peter Lang, pp. 17–32.
- [8] Microsoft Digital Literacy. Microsoft.
<http://www.microsoft.com/about/corporatecitizenship/citizenship/giving/programs/up/digitalliteracy/default.msp> [Letöltve: 2013.08.01]
- [9] Digitalliteracy.gov Your destination for digital literacy resources and collaboration.
<http://www.digitalliteracy.gov/> [Letöltve: 2012.07.12]
- [10] Welcome to Digital Literacy.
<http://digitalliteracy.rosendigital.com/> [Letöltve: 2013.01.20]
- [11] Digital literacy. The Guardian's campaign to upgrade computer science and IT in schools.
<http://www.theguardian.com/education/series/digital-literacy-campaign> [Letöltve: 2013.01.20]
- [12] Northstar Digital Literacy Project.
<http://www.digitalliteracyassessment.org/index.php> [Letöltve: 2013.01.21]
- [13] VARGA Csaba (2001) Jel jel jel avagy az ABC 30.000 éves története. FRÍG Kft.
- [14] ANTALNÉ SZABÓ Ágnes: Az anyanyelvi nevelés új stratégiái, Magyar Nyelvőr, 127. évf., 4. szám, pp. 407–427.
- [15] SZÁNTÓ Tibor (1966) A betű I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [16] SZÁNTÓ Tibor (1986) A betű. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [17] VIRÁGVÖLGYI Péter (2004) A tipográfia mestersége – számítógéppel. Osiris Kiadó, Budapest, ISBN: 9633894778.
- [18] JURY, David (2004) About Face: Reviving the Rules of Typography. RotoVision, ISBN-10: 2880467985. ISBN-13: 978-2880467982.
- [19] JURY, David (2006) What is Typography? RotoVision. ISBN-10: 2888931036. ISBN-13: 978-2888931034.
- [20] JURY, David (2007) Mi az a tipográfia? SCOLAR KFT. ISBN: 9789639534773.
- [21] CSERNOCH Mária – BUJDOSÓ Gyöngyi (2009) Quality text editing. Journal of Computer Science and Control Systems. Vol. 2, No. 2, pp. 5–10,
http://www.inf.unideb.hu/~bujdoso/publications/JCS_CS_2009_Nr_2_CS_Csernoch_Bujdoso.pdf.
- [22] BUJDOSÓ Gyöngyi – CSERNOCH Mária (2009) Mondanivaló kiemelésének formai eszközei. Networkshop 2009 (2009. április 14–17., Szeged) elektronikus kiadványa, pp. 1–10,
<https://nws.niif.hu/ncd2009/docs/ehu/043.pdf>.
- [23] CSERNOCH Mária – BUJDOSÓ Gyöngyi (2009) Vizsga- és versenyfeladatok szövegbeviteli hibái és ezek következményei. Új Pedagógiai Szemle. Vol. 1, pp. 19–40,
<http://ofi.hu/tudastar/csernoch-maria-bujdoso>.
- [24] BUJDOSÓ Gyöngyi – CSERNOCH Mária (2008) Problémák a szövegszerkesztés verseny- és ECDL vizsgafeladataival kapcsolatban. XVIII. SzámOkt 2008 Konferencia Kiadványa, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság, Kolozsvár, 65–71,
http://www.inf.unideb.hu/~bujdoso/publications/SzamOkt_2008_Bujdoso_Csernoch.pdf.
- [25] GRÉTSY László: A helyesírás, mint az anyanyelvi műveltség tükré. Idézi: Graf Dezső: SZEMLE Az élő nyelvnek írásban való megjelenítéséről. Rendszer és stilsztika a helyesírásban. Gyula, 1992. 117 l. – Helyesírás és nyelvtudomány. Gyula, 1993. 118 l. – Anyanyelvi nevelés és helyesírás. Gyula, 1994–95. 134 l. – Helyesírás és nyelvpolitika. Gyula, 1996–97. 128 l.
- [26] FÁBIÁN Pál: Helyesírásunk életéből. Idézi: Graf Dezső: SZEMLE Az élő nyelvnek írásban való megjelenítéséről. Rendszer és stilsztika a helyesírásban. Gyula, 1992. 117 l. – Helyesírás és nyelvtudomány. Gyula, 1993. 118 l. – Anyanyelvi nevelés és helyesírás. Gyula, 1994–95. 134 l. – Helyesírás és nyelvpolitika. Gyula, 1996–97. 128 l.
- [27] A magyar helyesírás szabályai (AkH) (2005) Tizenegyedik kiadás. Tizenkettedik lenyomat: 2000. Változatlan lenyomat: 2005. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [28] A magyar helyesírás szabályai. Tizenegyedik kiadás. Második (változatlan) lenyomat. Akadémiai Kiadó, Budapest 1985.
<http://mek.oszk.hu/01500/01547/index.phtml> [Letöltve: 2011.01.03.]
A Magyar helyesírás szabályai (AkH) Tizenegyedik kiadás, tizenkettedik (példaanyagában átdolgozott) lenyomat (2009)
<http://helyesiras.mta.hu/helyesiras/default/akh> [Letöltve 2011.01.03.]
- [29] VARGA Csaba (2003) Idő és ABC. FRÍG Kft.
- [30] VARGA Csaba (2007) Az angol szókinccs magyar szemmel. FRÍG Kft.
- [31] Z. KARVALICS László (2002) Két világító torony. 2002. március
<http://www.varga.hu/VARGA%20CSABA/UJSAGCI/KKEK/NEPSZAVA.htm> [Letöltve 2011.01.03.]
- [32] Javaslat a magyar nyelv alkotmányi szintű védelmével kapcsolatban, Javaslatok – A készülő új Alkotmány kodifikációs folyamatához. Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010. 17. oldal [Letöltve 2010.11.12.]
http://www.parlament.hu/biz/aeb/info/kozt_elnok.pdf

- [33] KESZLER Borbála (2003) A magyar írásjelhasználat és Európa. Magyar nyelvőr. 127/1. szám 24–36. <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1271/127104.pdf> [Letöltve 2011.01.03.]
- [34] Quotation Marks. <http://grammar.ccc.commnet.edu/grammar/marks/quotation.htm> [Letöltve: 2012.07.12]
- [35] Quotation Marks. <http://www.grammarly.com/handbook/punctuation/quotation-marks/> [Letöltve: 2013.07.12]
- [36] German Punctuation. <http://german.about.com/library/weekly/aa031901b.htm> [Letöltve: 2012.07.12]
- [37] Language Specific Quoting and Quotation Marks. <http://www.witch.westfalen.de/cssstest/quotes/quotes.html> [Letöltve: 2014.04.11]
- [38] Quotation Marks and their Unicode numbers. <http://www.witch.westfalen.de/cssstest/quotes/quote-s-large.html> [Letöltve: 2014.04.06]
- [39] Anführungszeichen. <http://www.duden.de/sprachwissen/rechtschreibregeln/anfuhrungszeichen> [Letöltve: 2011.09.02]
- [40] Les guillemets. <http://www.la-ponctuation.com/guillemets.html> [Letöltve: 2014.02.05]
- [41] FÁBIÁN Pál – DEME László – TÓTH Etelka (szerk.) (2007) Magyar helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [42] Helyesírási tanácsadó portál. <http://helyesiras.mta.hu/> [Letöltve 2011.01.03.]
- [43] BAHN, Paul G. (1998) The Cambridge Illustrated History of Prehistoric Art. Cambridge University Press.
- [44] BUDIANSKY, Stephen (1987) New light on when man came down from the trees. U.S. News & World Report, June 1, pp. 10–11.
- [45] CRYSTAL, David (1997) The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.
- [46] CRYSTAL, David (2003) A nyelv enciklopédiája. Osiris Kiadó.
- [47] EVANS, Arthur John (1909) Scripta Minoa: The Written Documents of Minoan Crete, Vol. I: The Hieroglyphic and Primitive Linear Classes, with an Account of the Discovery of the Pre-Phoenician Scripts, Their Place in Minoan Story and their Mediterranean Relations. Oxford University/Clarendon Press.
- [48] KRANTZ, Grover Sanders (2000) Az európai nyelvek földrajzi kialakulása. Ősi Örökségünk Alapítvány, Budapest. <http://mek.oszk.hu/02600/02612/#> [Letöltve 2011.01.03]

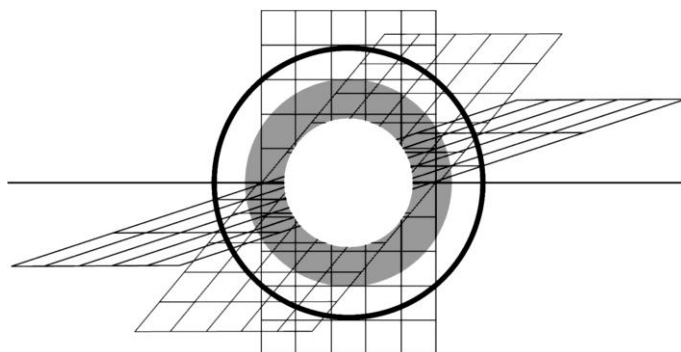
Beérkezett: 2014. IX. 16-án.

Bujdosó Gyöngyi
a Debreceni Egyetem Informatikai Karának
Könyvtárinformatika Tanszékének
adjunktusa.
E-mail: bujdosog.yongyi@inf.unideb.hu
Honlap: <http://www.inf.unideb.hu/~bujdosog/>

Csernoch Mária
a Debreceni Egyetem Informatikai Karának
Könyvtárinformatika Tanszékének
docense.
E-mail: csernoch.maria@inf.unideb.hu
Honlap: <http://w1.inf.unideb.hu/web/mariacsernoch/>

Kulcsszó-meghatározási technikák

Az információk elérése során a szövegek automatikus összefoglalásának, illetve a kulcsszavak azonosításának alkalmazása egyre jelentősebb szerepet játszik minden területen. A tanulmányban áttekintjük a szöveg-visszakeresés módszereit, a kulcsszavak szerepét a folyamatban, valamint a szövegek visszakeresését szolgáló reprezentánsokat. A tanulmány második felében egy saját kutatás bemutatása történik, melyben nagyszámú minta alapján a kitöltők kulcsszó-megjelölési technikáját elemezzük.

A szöveg visszakeresési lehetőségeit több oldalról közelíthetjük meg. Egyik lehetséges csoportosítása az alábbi hármastagolás:¹

1. Hipertextalapú keresés: heurisztikus keresés, amellyel egy kívánt szövegrészletet keresünk a dokumentum egyes részei-kulcsszavai, illetve a dokumentumok közt kialakított hiperlinkeken keresztülhaladva. A módszer hatékonyságát befolyásolja a linkek kiépítésének minősége, és a karbantartása.
2. Adatbázisban használt lekérdező nyelven történő keresés: a módszer a strukturált adatok keresésére alkalmas, mely magában foglalja az előnyét: csak azt kell megadni, milyen adatokat akarunk; azt viszont nem, hogyan érjük el őket.
3. A legnépszerűbb a teljes szövegű keresés: alkalmazása során egy kulcsszó segítségével szintaktikai egyezésekre, és nem szemantikai kapcsolatokra keresünk. A módszer gyengésege a szemantikai vizsgálat hiánya.

A kulcsszavakhoz való hozzáállás a 1990-es évek végén esett át egy nagy változáson: az internetes keresőrendszer fejlődésében a 1998-ra eluralkodó spamhullám újra gondolatokra készítette a keresőrobot-fejlesztőket. Az addig alkalmazott átolvasása a weboldaloknak, majd a többször előforduló szavak beazonosítása, és a smart indexek általi megfordítása és találatként történő megjelenítését ki kellett egészíteni, fejlesztésre volt szükség.

Bill Gross ötletgyáros a GoTo (a későbbi Overture) internetes keresőrendszer kifejlesztője fogalmazta meg, hogy a keresés lényege a kulcsszóban rejlik. Ha valaki beír egy keresőszót, akkor adatbankot keres, amely a vele kapcsolatos minden információt tartalmaz.²

„Minden elhibázott kezdeti lépésem ahhoz a felismeréshez vezetett, hogy a keresés valódi értéke a kereső kifejezésben van... Rájöttem, ha valaki a

„Diana hercegnő” kifejezést adja meg a keresőgépnek, végső soron egy olyan Diana hercegnő „üzletben” szeretne kikötni, ahol minden Diana hercegnővel kapcsolatos termék és információ kiterítve hever előtte.”³

Felismerését továbbfejlesztette és megalkotta a teljesítményalapú modellt: csak azokért a látogatókért kell fizetni, akik a hirdetésre kattintva belépnek az oldalra, és ezt a szolgáltatást az ingyenes keresési lehetőség mellett kínálta a felhasználóknak. A piac azonban akkor még nem volt érett az ötletére, és ez a GoTo vesztéhez is vezetett, ötlete azonban ma a kulcsszóalapú reklámpiac alapmodellje, mely több milliárd dolláros üzlet.

Az információ menedzsmentje és kinyerése egyre fontosabb lett az elmúlt években. Ezért olyan algoritmusokra van szükség, amelyek támogatják, hogy megtaláljuk az óriási mennyiségű információnak azokat a kis darabjait, amelyekre éppen szükségünk van. Az egyik eszközcsoportot erre a feladatra a keresőmotorok jelentik. „A felhasználók alapvető szükségleteinek kielégítésén túl olyan eszközöket is fejlesztenek, amelyek a kifinomultabb igényű felhasználók (közösségek, cégek, érdekcsoportok) számára nyújtanak jóval alaposabban kidolgozott módszereket. Például erre szolgálhatnak a csoportosító vagy osztályozó algoritmusok, illetve más adatbányászati technikák.”⁴

*Pinto*⁵ négy csoportra bontja azokat a lehetőségeket, melyekkel segíthetjük a dokumentumok, szövegek jellemzését, keresését:

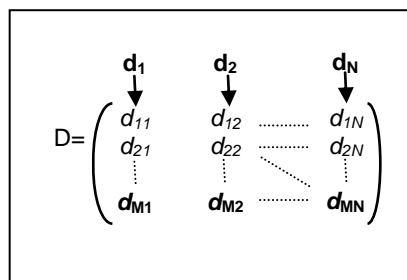
1. Semmivel. A támogatás hiányát úgy érti *Pinto*, hogy nem kerülhető meg a teljes szöveg visszaolvasása, történjen az géppel, vagy ember által, és a szöveg minden elemét össze kell hasonlítani a keresőkérdéssel.

2. Szabad tárgyszavakkal. Ennek alkalmazása során a dokumentumhoz szabad tárgyszavakat rendelnek hozzá egy adatbázisban, és a szabad tárgyszavakat vetik össze a keresőkérdéssel. Pinto felhívja a figyelmet a homonimák problémájára, és ezek kerülését ajánlja.
3. Deszkriptorok használatával. „Itt már feltételezünk egy háttérret alkotó tezausz... ..A keresőkérdést is e tezausz ellenőrzött terminusainak figyelembevételével fogalmazzuk meg, amivel jelentősen gyorsítható az összehasonlítás folyamata. A szabad tárgyszavakkal kapcsolatos buktatókat így elkerüljük ugyan, de jóval több emberi munkaerőt igényel a háttérben működtetett tezausz karbantartása.”⁶
4. Tartalmi összefoglalóval. „A tartalmi összefoglalókat jó esetben olyan szakemberek készítik, akik értenek is valamennyire az adott tárgykörhöz. Ez a követelmény ma már egyre képtelenebb a tudomány és technika mai állása mellett. Itt lépnek színre és segítenek a számítógépek és a matematikai nyelvészeti módszerek. A keresés során a teljes dokumentum helyett csak a tartalmi összefoglalóval foglalkozunk, annak szavai, terminusai között keresünk valamilyen módon.”⁷

A kulcsszavak szerinti keresés fontosságát jól mutatja *Marwick* 2001-es felmérése⁸, mely a vállalati tudásmenedzsment területén mutatta ki, hogy az összefoglalások nélküli (information retrieval) IR-rendszerek használói a keresés során megtalált dokumentumok nagyjából 24%-ának ellenőrzik a relevanciáját, míg az összefoglalásokat tartalmazó IR-rendszereket használók mindössze 3%-a néz utána ennek.⁹

Kulcsszó-meghatározási technikák

1. Vektortérmodell: “A vektortérmodell a szöveg-bányászati modellek első, klasszikus, erőteljesen a lineáris algebrára építő reprezentációs eszköze.”¹⁰ A vektortérmodellben a vektorok értéke az egyedi kifejezések relevanciája, a vektortér dimenziója pedig az egyedi kifejezések száma. A lineáris mátrixban a korpusz dokumentumainak száma határozza meg a mátrix oszlopainak számát (N), a dokumentum egyedi releváns kifejezései pedig a mátrix sorait (M) (1. ábra).

1. ábra Kulcsszó-mátrix¹¹

„Ez alapján a térbeli struktúra alapján ezután lehetőség nyílik az egyes dokumentumok egymáshoz képesti hasonlóságának feltárására, dokumentum-klaszterek definiálására, egyéb jelentéstartalom kinyerésére.”¹² Ha túl sok egyedi szót tartalmaz a korpusz, akkor magas a vektortér dimenziós száma, melynek csökkentésére az alábbi módszereket alkalmazhatjuk:

- stopszavazás,
- szótövezés,
- alacsony információtartalmú szavak elhagyása (főelem kiválasztás),
- előbbi kettő inkább az előfeldolgozásban kerül alkalmazásra, míg a harmadik a már előfeldolgozott adatokat alakítja tovább.¹³

A mátrixban szereplő szavak közül a kulcsszó meghatározásához elemzésre kerül, hogy hány dokumentumban milyen gyakori az adott szó, hasonló érték esetén fontos elemezni, hogy hogyan oszlik meg az előfordulás: minden dokumentumban egyenletes az előfordulás, vagy vannak dokumentumok, melyekben koncentráltabban fordul elő az adott szó. Ha vesszük a szóelőfordulások számát (tk), és a dokumentumok számát, melyekben előfordul az adott szó (N), akkor a következő képlettel meghatározhatjuk a vektortérmodell esetén alkalmazott leggyakoribb sémát: idf súlyozást (inverze document frequency):

$$\text{idf}(t_k) = \log(N/n_k)^{14}$$

1. Súlyozott gyakoriság (Weighted Term Frequency, WTF) módszere:¹⁵ A kifejező szavak lépésenkénti keresése a súlyozott szógyakoriság. Első lépésként a dokumentumot részekre (bekezdésekre vagy mondatokra) kell bontani. Ezt követően minden szó esetében meg kell határozni a WTF-et és szakaszonként össze-

adni. A szöveg-összefoglaláshoz a legmagasabb összesített értékű szakaszokat kell kivonatolni.

2. WEBSOM-módszer: „A WEBSOM módszer az önszervező térképet (SOM) használja szöveges dokumentumok kétdimenziós térképre való leképezésére. A térképen a hasonló dokumentumok azonos vagy egymáshoz közeli térképelem(ek)en jelennek meg és minden egyes térképelemhez egy mutató is tartozik, ami a dokumentum-adatbázisra mutat. Ezáltal egy keresésnél, miközben azon dokumentumokat megtaláljuk, melyek legjobban illeszkednek a kereső kifejezésre, további releváns eredményeket is találunk, melyek a megtalált dokumentumokat jelképező térképelemmel azonos vagy ahhoz közeli térképelemre voltak leképezve, függetlenül attól, hogy a keresési kifejezésnek megfeleltek-e vagy sem. A WEBSOM-ot kimondottan nagy szöveggyűjteményekben való keresésre dolgozták ki.”¹⁶ „...a modell az egyszerűen kapcsolatos összes dokumentum minden egyes szavához relatív gyakoriságot számol, majd ezeket összehasonlítja a térképen lévő többi egység minden szavának relatív frekvenciájával. A módszer nagyon lassú, és nem praktikus.”¹⁷
3. liGHtSOM-modell: a WEBSOM módosított modellje, mely a súlyok eloszlásán, valamint a beviteli adatok tömörítésére használt random kivétési mátrix egyszerű módosításán alapul.
4. Katz K-keverék („K-mixture”) modell: „A modell egy módosított kifejezés-súlyozás alapján rangsorolja a mondatokat és a magasan rangsoroltakat választja ki a végső összefoglalóhoz. Az ismétlődő mondatokat eltávolítja és egy csempezett összegzést készít.”¹⁸

A módszerek gyakorlati szükségessége megkérdőjelezhetetlen, mivel az internetes keresések 65%-a információkeresésre irányul.¹⁹

Az a minimális elvárás a kereső személyek részéről, hogy egy-egy kifejezéshez kapcsolódva releváns találatot szeretnének, például egy reklámhoz kapcsolódva rögtön a cég honlapját találják meg, ezért a keresőknek márkára épülő kampányokat közvetlen válaszra épülővé kell átalakítani, a keresőrendszereknek tovább kell lépni a kulcsszó meghatározásán: figyelni és elemezni kell az emberek kulcsszavait, és a találatok közül történő kiválasztási technikáját (klikstream, kattintáskutatások), valamint alkalmazni a nyelvészeti technikák eredményeit. Nézzük meg a legelterjedtebb módszereket!

Nyelvészeti technikák

Mélyszerantikájú indexelés (Latent Semantic Indexing, LSI)

A *mélyszerantikájú indexelés* olyan technika, amely képes a szavak közötti jelentésbeli, szerantikai információkat megragadni, így olyan – egyébként releváns – dokumentumokat is találatként visszaadni, amelyekben az eredeti lekérdezés egyik szava sem fordul elő; tehát képes a szavak közötti látens viszonyokat és szerantikai összefüggéseket modellezni. Ez elsősorban idegen nyelvű szöveg esetén válhat fontossá, amikor a szóegyezésekre aligha támaszkodhatunk. A módszer előnye, hogy *thesaurus* használata helyett a mélyszerantikájú indexelés mindig az aktuális tématerületű korpusz esetében képes automatikusan feltérképezni a szavak közötti jelentésviszonyokat.

A módszer lényege a *szinguláris érték-dekompozíció* (*singular value decomposition, főkomponens-dekompozíció*) műveletében rejlik, amely hasonló a sajátérték dekompozícióhoz és a faktoranalízisben használt módszerhez. A szinguláris érték-dekompozíció eredménye vektorok egy halmaza, amelyek rendre az egyes egyedi szavak és dokumentumok pozícióját reprezentálják a redukált k dimenziószámú térben. Információ-visszakeresés során a lekérdező *sztring* által adott szavak azonosítanak egy pontot az LSI-térben, azaz, a lekérdezés az általa tartalmazott egyedi szavak helyvektorainak súlyozott vektoriális összege által meghatározott helyen fog szerepelni. Ezt követően a dokumentumok rangsorolása a lekérdezés LSI-térbeli helyzetéhez való közelségük alapján történik, tipikusan koszinusz távolsági mértékkel számítva. Mivel az egyedi szavak és a dokumentumok is ugyanabban a térben helyezkednek el, így lehetőség nyílik azok tetszőleges kombinációjú összehasonlítására, úgymint az egyedi szóhoz legközelebb eső dokumentumok, az egyedi szóhoz legközelebb eső más egyedi szavak, a dokumentumhoz legközelebb eső egyedi szavak és a dokumentumhoz legközelebb eső dokumentumok kimutatására.²⁰

Kulcsszóosztályok kivonatolása

A módszer célja meghatározni és jellemezni a témákat nagyméretű szövegekben (10 millió szavas nagyságrend esetén), még pedig úgy, hogy téma szerinti alszövegekre bontjuk az eredetit. Ezek alapján a két fő megoldandó probléma:

- megtalálni a témákat a szövegtesten belül,
- karakterizálni őket és meghatározni az adott témák feltűnési helyét a szövegben, hogy kiválaszthassuk azokat a szövegrészeket, amelyekből az alszövegeket összeállítjuk.

Kulcsszóosztályok kivonatolása esetén a generálni kívánt alszöveget a következő lépés alapján képezzük, amely lexikális forrásokat hoz létre szöveges adatokból. Ennek feltétele, hogy:

- Az alszövegeknek önálló szöveggé is meg kell állniuk a helyüket. Ezért mondatok helyett bekezdéseket használ a szövegegység a kivonatoláshoz, de elfogadja, hogy egy bekezdés több témára is tartalmazhat hivatkozást.
- Figyelembe kell venni, hogy a következő lépések hagyatkoznak az eredményre, ezért a kivonatolt alszöveg következetességére nagyobb hangsúlyt kell fektetni, mint a teljességére.
- Az optimális eredmény elérése érdekében nem előre definiált témalistákra hagyatkozik a módszer, hanem hagyja, hogy a szövegből „*kerüljenek elő*” a témák. Ez azt is jelenti, hogy a rendszer szemantikai információkat is ki tud nyerni a vizsgált szövegből.
- A legfontosabb, hogy a folyamat teljesen automatizált legyen, és ne igényeljen emberi beavatkozást, vagy külső adatok betáplálását.

Ezek teljesüléséhez a témákat tematikus kulcsszóosztályok használatával kell kivonatolni és leírni, azaz szavakkal, amelyek jelenléte az adott szövegrészben szorosan összefügg egyes témák felbukkanásával. Ezek a kulcsszóosztályok külső beavatkozás nélkül kerülnek elő a szövegből egy háromlépéses rendszernek köszönhetően:

1. A szöveg kisebb részeiből néhány tökéletlen osztályt vonnak ki egy klasszikus hierarchikus csoportosítási technikával.
2. Ezeket a halmazokat aztán összehasonlítjuk és ütköztetjük, hogy kisebb, de zajmentes halmazok megbízható és következetes jellemzését kapjuk.
3. Az így keletkezett osztályok aztán egy egyszerű, felügyelt tanulási módszer alapját adják, hogy a témákat jobban lefedő csoportokat képezzünk.

A generált kulcsszóosztályok pontosan visszaadják a témákat, amelyek a vizsgált szövegekben előfordulnak; a szöveg tartalmának teljesen komplett és informatív áttekintését teszik lehetővé, így magas precizitással állapíthatjuk meg a témák előfordulásait a szövegben. Mivel a módszer teljesen automatikus, emellett független a forrástól és a

szöveg nyelvétől, sokféleképpen használható nagyméretű szövegek feldolgozására: besorolás, indexelés, szűrés, visszakeresés.²¹

Szótövezés

A szótövezés olyan szavak szótőre redukálását jelenti, amelyek valamilyen jelentésmódosító ragot, toldalékot, *prefixet* vagy *suffixet* kaptak. Szövegbányászati szempontból sokszor az ilyen szavak között nem teszünk különbséget. A szótövezés különösen fontos a ragozó nyelvek, így például a magyar nyelv esetében, ahol a ragok vagy egyéb toldalékok az eredeti szóhoz hozzátapadnak. Ekkor ugyanis ugyanannak a szónak igen sok variánsa előfordulhat, amelyeket a szótövezés folyamán mind egy közös őshöz kell visszavezetni. A szótövezés eredményeként a korpuszban figyelembe vett egyedi szavak száma csökken, hiszen adott szóvariánsokat a szótövükkel helyettesítjük. Természetesen a legtöbb elterjedt szótövező algoritmus angol nyelvterületen használatos, a legnépszerűbbek a következők:

- Paice/Husk szótövező algoritmus,
- Porter szótövező algoritmus,
- Lovins szótövező algoritmus,
- Dawson szótövező algoritmus,
- Krovetz szótövező algoritmus.²²

Stopszó-eliminálás

A módszer eredménye, hogy a korpusz már csak a számunkra releváns szavakat fogja tartalmazni. A folyamat során az olyan gyakori, de relevanciával nem rendelkező szavakat töröljük, amelyek általában minden dokumentumban jelen vannak, de nem hordozói a dokumentumspecifikus jelentésnek, ezért csak megnehezítik a tudás kinyerését. Az ilyen szavak tipikus példái:

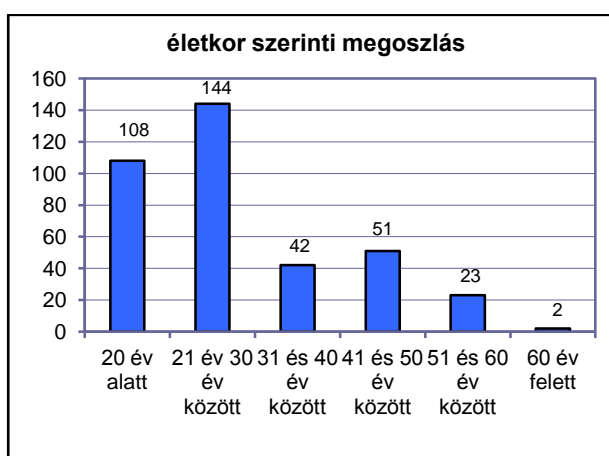
- névelők,
- névutók,
- névmások,
- kötőszavak,
- kérdőszavak.

Szűrésük *stopszólista* segítségével lehetséges; ha az adott szó szerepel a listán, töröljük. Összeállítása során alkalmazhatjuk a TF-IDF-módszert, amely minden szóra megadja korpusz feletti fontosságát. Ezt követően az első N darab legkisebb súlyút áttemelhetjük a stopszólistára.²³

A következőben nézzük meg egy konkrét felmérés eredményét, mely az emberek kulcsszó-meghatározási technikáját vizsgálta!

Kulcsszavak a kulcsszavak?

Az *Eszterházy Károly Főiskolán* futó TÁMOP-4.2.2.C-11/1/KONV-2012-0008 „IKT a tudás és tanulás világában – humán teljesítménytechnológiai (Human Performance Technology) kutatások és képzésfejlesztés” pályázat keretein belül történt felmérés során 500 személyt kerestem meg, és többek közt két szakcikk kulcsszavainak megjelölésére kértük a kitöltőket. A kitöltésben résztvevők két mintacsoportot alkottak: hallgatók és szakemberek. A felmérésben részt vett 375 érvényes kitöltőnek korbelti összetételén láthatjuk, hogy a kitöltők 2/3-a 30 év alatti, de több mint 100 kitöltő a 30 évtől idősebb korosztályból is részt vett a felmérésben (2. ábra).

2. ábra A felmérés résztvevői életkor szerint

1. táblázat

A 10 leggyakoribb kifejezés (Forgó)

	Word frequency	Szerző	Könyvtárosok	Hallgatók
1	learning	e-learning	média	e-learning
2	tanulási	interaktív	e-learning	digitalizáció
3	digitális	(új) média	digitalizáció	elektronikus
4	hálózati	tanulás	új	Média
5	alapuló	elektronikus	elektronikus	tanulási
6	közösségi	multimédiás	e-learning2.0	új
7	média	2.0	tanulási	e-learning2.0
8	interaktív	online	interaktív	webkettőn
9	elektronikus	hálózati	digitális	IKT-kompetenciákat
10	kommunikációs	kommunikációs	kommunikáció	interaktív

Az online felmérés során a kitöltőket az alábbi két cikk elolvasására és kulcsszavainak megjelölésére kértem:

- *Forgó Sándor*: Az új média és az elektronikus tanulás²⁴
- *Komenczi Bertalan*: A digitális pedagógus – elméleti megközelítések, fogalom meghatározások²⁵

A felmérés során megjelölt leggyakoribb kulcsszavak hatékonyságát az alábbi módon vizsgáltam:

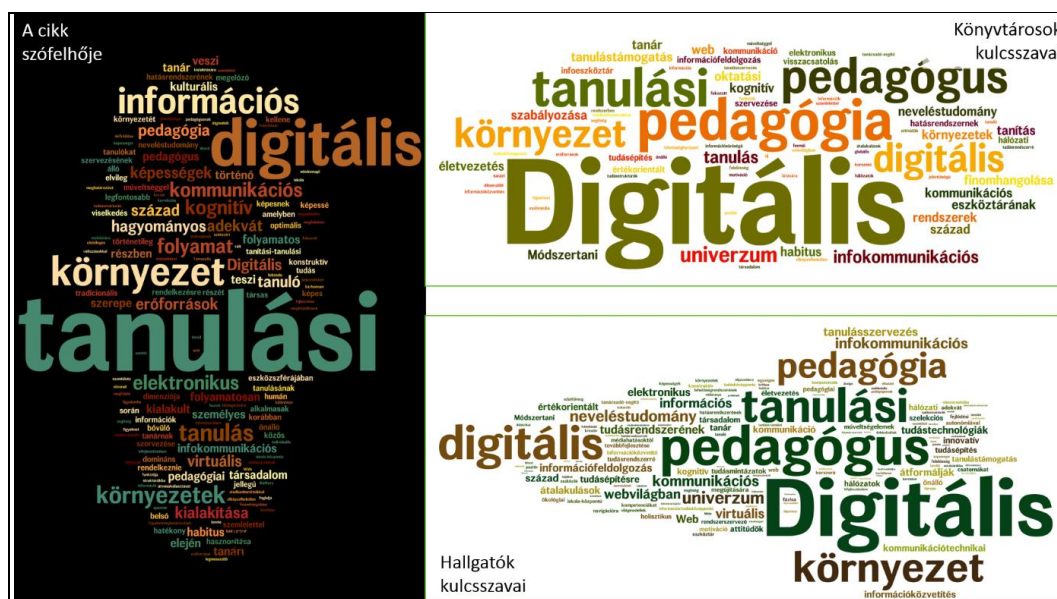
- Felkértem a két szerzőt, adják meg az általuk kulcsszavaknak tartott kifejezéseket.
- Az általam készített szoftverrel meghatároztam a két cikk szógyakorisági listáját.
- Elkészítette a két cikk szófelhőjét a <http://www.wordle.net/> weboldallal, amely szógyakorisági alapon határozza meg a kulcsszavakat.

Az eredményt két mintacsoportra vonatkoztatva elemeztem, cikkeként.

Forgó Sándor cikke esetén a 10 leggyakoribb kifejezést az 1. táblázat tartalmazza. Látható, hogy a kulcsszavak fele mind a négy elemzési módszerrel megtalálható, illetve további két kifejezés megjelölésre került három különböző módszer/csoport esetén. Összességében a 10 legtöbbek által megjelölt kulcsszó közül csupán egy-egy van, amelyet nem jelölt meg a szerző vagy a szoftver.

Az eredeti cikk szófelhője, és az összes megjelölt kulcsszóból készült szófelhő hasonló eredményt tükröz:

4. ábra Komenczi Bertalan: A digitális pedagógus – elméleti megközelítések, fogalommeghatározások

Konklúzió

A kulcsszó-meghatározásnak jelentős matematikai háttere van, de a hálózatok és a hálózaton elérhető információk növekedése, a hatalmas méretű korpuszok elérhetősége a téma további fejlődését fogja maga után vonni. A saját felmérés is azt támasztja alá, van értelme kutatni a területet, a kulcsszavak behatárolhatóságát, azonosíthatóságát támasztják alá a humán kutatások is.

Hivatkozások

- 1 ABRAHAM, Kiryo: Business Intelligence. Aufgaben, Prozess und Architektur [elektronikus dokumentum]. München, 2008. p. 42–43.
- 2 TÓTH Erzsébet: Hatékony információkeresés a weben. – Nyíregyháza, Örökségünk könyvkiadó, 2010.
- 3 SHUEN, Amy: Die Web-2.0-Strategie. Köln, 2008. XI, 38. p. Ford: Mizera Tamás
- 4 CARAMIA, Massimiliano – FELICI, Giovanni: Mining relevant information on the Web. A clique-based approach. = International Journal of Production Research, 14 (2006), p. 2771.
- 5 FÜREDI Mihály (ford.): Metainformációk előállítása. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 51. évf. 12. sz., 2004. [PINTO, Maria nyomán: Engineering the production of meta-information: the abstracting concern. = Journal of Information Science, 29. Vol., 5. No., 2003, p. 405–417.] Elérhetőség:

http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3781&is_sue_id=457 [2014.04.12.]

- 6 lásd előző
- 7 lásd előző
- 8 MARWICK, A. D.: Knowledge Managment Technologie. = IBM System Journal 40 (2001) 4. p. 824.
- 9 NOHR, Holger: Grundlagen der automatischen Indexierung. Ein Lehrbuch. Berlin, 2003. p. 107.
- 10 Szimulációs környezet. 2010. p. 4. [Elektronikus dokumentum]
http://palyazat.webstar.hu/gop/servlet/download?type=doc_field_file&field=file&id=4669
- 11 Szövegbányászat /szerk. TIKK Domonkos. – Budapest: Typotex, 2006. p. 32.
- 12 Szimulációs környezet. 2010. p. 4. [Elektronikus dokumentum]
http://palyazat.webstar.hu/gop/servlet/download?type=doc_field_file&field=file&id=4669
- 13 lásd előző
- 14 Szövegbányászat /szerk. TIKK Domonkos. – Budapest: Typotex, 2006. p. 36.
- 15 PRIBE, Torsten – KOLTER, Jan – KISS, Christine: Semiautomatische Annotation von Textdokumenten mit semantischen Metadaten. = Wirtschaftsinformatik, 2005. eEconomy, eGovernment, eSociety. Heidelberg, 2005. p. 1319.

- ¹⁶ ALTRICHTER Márta – HORVÁTH Gábor – PATAKI Béla – STRAUSZ György – TAKÁCS Gábor – VALYON József: Neurális hálózatok. http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/002_6_neuralis_4_4/ch10s03.html
- ¹⁷ lásd előző
- ¹⁸ SARAVANAN, M. – RAMAN, S. – RAVINDRAN, B.: A probabilistic approach to multi-document summarization for generating a tiled summary. = International Journal of Computational Intelligence & Applications, 2 (2006). pp. 231–243.
- ¹⁹ TÓTH Erzsébet: Hatékony információkeresés a webben. – Nyíregyháza, Örökségünk könyvkiadó, 2010.
- ²⁰ VÁZSONYI Miklós: Mélyszemantikájú indexelés [elektronikus dokumentum]. Copyright 2006. = URL <http://www.vazsonyi.hu/szovegbanyaszat/14.html> (letöltés: 2011. 10. 30.)
- ²¹ ROSSIGNOL, Mathias – S'EBILLOT, Pascale: Combining statistical data analysis techniques to extract topical keyword classes from corpora. = Intelligent Data Analysis 9 (2005), pp. 105–127.
- ²² VÁZSONYI Miklós: Szótövezés [elektronikus dokumentum]. Copyright 2006. = URL <http://www.vazsonyi.hu/szovegbanyaszat/6.html> (letöltés: 2011. 11. 03.)
- ²³ VÁZSONYI Miklós: Stopszó eliminálás [elektronikus dokumentum]. Copyright 2006. = URL <http://www.vazsonyi.hu/szovegbanyaszat/7.html> (letöltés: 2011. 11. 02.)
- ²⁴ FORGÓ Sándor: Az új média és az elektronikus tanulás. = Új pedagógiai szemle, 2009. (59. évf.) 8–9. sz. p. 91–96.
- ²⁵ KOMENCZI Bertalan: A digitális pedagógus - elméleti megközelítések, fogalom meghatározások. = LÉVAL Dóra – TÓTH-MÓZER Szilvia – SZEKSZÁRDI Júlia (szerk.): Digitalis_de_generacio 2.0. Budapest: Underground Kiadó és Terjesztő KFT, 2013. p. 193–202.

Beérkezett: 2014. IX. 5-én.

Lengyelne Molnár Tünde
az Eszterházy Károly Főiskola
Humáninformatika Tanszékének
tanszékvezetője, főiskolai docens.
E-mail: mtunde@ektf.hu

Nyílt forráskódú böngészőt ad ki ingyen az Ericsson

Az OpenWebRTC rugalmas, platformfüggetlen WebRTC klienskeretrendszer, amely mind natív WebRTC alkalmazások, mind a böngésző háttérét biztosító rendszerek (back-end) kiépítésére alkalmas.

Az Ericsson Research bejelentette, hogy ingyenesen, nyílt forráskóddal adja ki a *Browser* elnevezésű webböngészőt és az alapjául szolgáló OpenWebRTC keretrendszert. Az *Ericsson* több választási lehetőséget és nagyobb rugalmasságot szeretne biztosítani a fejlesztők számára, ezáltal felgyorsítva az innovációt a WebRTC közösségben. A WebRTC rendkívül egyszerű módot kínál valós idejű hang-, video- és adatátviteli alkalmazások fejlesztésére. A *World Wide Web Consortium* (W3C) és az *Internet Engineering Task Force* (IETF) szervezetekben szabványosítás alatt álló API-kból és protokollokból áll.

Az OpenWebRTC arra a meggyőződésre épül, hogy a WebRTC szabvány túllép a szokásos böngészőkörnyezeten, és a natív alkalmazások is a WebRTC ökoszisztéma fontos részévé válnak, ugyanazokat a protokollokat és API-t használva. Ez különösen a mobilplatformok esetében fontos, ahol a natív alkalmazásokat gyakran előnyben részesítik a webalkalmazásokkal szemben. *Stefan Alund*, az *Ericsson Research* kutatási menedzsere kijelentette: „Mióta 2012-ben a nyilvánosság elé álltunk a Browserrel, számtalan kérés érkezett hozzánk, hogy osszuk meg fejlesztésünket. Most nemcsak a Browserrel adjuk ki, hanem az alapjául szolgáló, platformfüggetlen WebRTC keretrendszert is, amelyet az Ericsson Research-nél fejlesztettünk ki és már több éve használunk”.

Az Ericsson Research tekintélyes részt vállal a WebRTC szabványosításában: a kezdetektől fogva a szabvány több prototípus megvalósítását fejlesztette ki. Mind az IETF, mind a W3C szabványosítás megkövetel legalább két független, együttműködő megvalósítást. Alund így folytatta: „A WebRTC szabvány folyamatosan fejlődik. A fejlesztők újabb és újabb módokat találnak a technológia mindennapos használatára. Mérnökeink úgy építették ki az OpenWebRTC-t, hogy rendkívül egyszerű legyen módosítani és bővíteni, teret hagyva az API-kkal és az új funkciókkal folytatott további kísérletezésnek”. A Browser nemcsak nyílt forráskóddal jelent meg, de az Apple App Store-ból is ingyenesen letölthető lesz.

/Forrás: <http://sg.hu/cikkek/108364/nyilt-forraskodu-bongeszot-ad-ki-ingyen-az-ericsson/>

(B.Bné)

SIEMS, Renke: Felhasználók kutatják a felhasználókat

A tanulóter kialakításának eszköze: „Service Learning”

A *Tübingeni Egyetemi Könyvtár* tanulóterré váló alakulása nagyon dinamikusan történt, bár nem tudatos tervezés eredménye volt. A koncepció alapuló jövőbeli fejlesztések érdekében az egyetemi könyvtár a „service learning” (a participatory design, a részvételen alapuló tervezés egy formája) kipróbálása mellett döntött. Hallgatók fejlesztették ki egy kétszemeszteres projekt keretén belül a használati koncepció szempontjait, melyek a jövőben is alkalmazhatók.

Kiindulópont

A *Tübingeni Egyetemi Könyvtár* nem számított vonzó tanulóternek. A *Deutsche Bibliotheksstatistik* (Német Könyvtári Statisztika, DBS) szerint 2006-ban az egyetemi könyvtárban és a fiókkönyvtárakban együttvéve összesen 684 tanulóhely létezett – mindez 24 000 egyetemi hallgató számára. 2012-ben a DBS már 1549 tanulóhelyet tartott számon, ebből 1200 helyet a központi könyvtárban. Ez a szám viszont még mindig nem éri el a 13. *DIN* szakmai beszámoló alapján ajánlott 15%-ot (még akkor sem, ha az intézményi és kari könyvtárak helyeit is hozzászámoljuk).

Tübingenben a tanulóterek kialakítása ugyanúgy zajlott, mint bárhol máshol: ahol korábban nyomtatott bibliográfiák foglaltak el teljes termeket, ott tanulócentrum, a cédulakatalógusok helyén csoportos tanulóter jött létre. A könyvtár tanulóhelyeinek minőségi fejlesztése is nagy hangsúlyt kapott: a felújítás keretén belül kávézót és fogadóteret alakítottak ki. Bevezették az RFID-kölcsönzést és az olvasók személyes tárgyaikat is bevihetik. Létrejötték pihenőhelyek, közepes zajsztintú terek és „piactérszerű” területek. A központi könyvtár négy különálló épületből kapcsolódik össze, ezáltal sok egymástól eltérő funkciójú kommunikációs, tanuló- és munkaterület alakult ki.

A tanulóterek minősége a rugalmas használhatóságban és a sokszínű igények kielégítésében mutatkozik meg, ezért a szolgáltatások sokaságának kell elérhetőnek lenniük helytől függetlenül. A nyitvatartási idő jelentős növelése mellett a könyvtárnak technikailag is fel kellett készülnie: az összes épület teljes területét lefedő WLAN-világítást és újabb konnektorokat szereltek be. Elindultak az első kísérletek az interaktív táblákkal, illetve a Blended-Library projekt keretén belül többérintős (multi-touch) eszközökkel.

A fejlesztések eredménye, hogy a teljes könyvtárat sikerült összekapcsolni, és létrejöttek új együttműködések is. Az egyetemi könyvtár a tanulóterek kialakításával új kapcsolatokat épített ki: az Adatfeldolgozási Központ a tanulócentrumban hozta létre IT-kérdésekkel kapcsolatos információs pultját, az Írócentrum itt tartotta fogadóóráit. Az Írócentrum és az egyetem közötti együttműködés eredménye a „Halasztott házidolgozatok hosszú éjszakája” című rendezvény, egy társaktól való tanulás modellen alapuló írói hetek, amelyen több száz érdeklődő vett részt.

A korábbi klasszikus tanácsadást felváltotta az oktatás, a tréning és egyéb széles körű programok. Az Írócentrummal közösen kialakításra került a bielefeldi tanulássegítő központ mintájára egy olyan tanulócentrum, ahol a társaktól való tanulás és a peer-tutoring területén segítenek.

Hogyan tovább?

A tanulóter-könyvtárról az elmúlt években élénk és intenzív viták zajlottak. A vitát egyrészt érintette a könyvtárépítés reneszánsza, mivel sok látványos új építkezésre és több érdekes átépítésre, felújításra került sor, másrészt felmerült a kérdés, hogy hogyan lehet a fizikailag szinte már nyomasztó

Beszámolók, szemlék, referátumok

virtuális ajánlatokat egy egységes koncepcióba hozni. A Blended Library-nek arra kell koncentrálnia, hogy a komplexitás minél alacsonyabb küszöbű, harmonikusabb, elegánsabb és hasznosabb legyen. A könyvtárnak tanulóterként foglalkoznia kell a rejtett és a helyfüggetlen számítástechnikával, valamint az emberközpontú információtechnológia-fogalmakkal és az „internetes eszközökkel”, amire egy ideje különböző modellek állnak rendelkezésre. A tübingeni tanulóterek kialakításakor csak a lényeges dolgokra reagáltak: több asztal, több WLAN, több internet-hozzáférés, több hálózati nyomtató, több e-learning, több tanácsadás, információ és oktatás. A teljes kínálat egy fedél alatti megvalósítása, a megfelelő helyszín, a hosszú nyitvatartási idő és a jó ellátási lehetőségek nagyon kedveltek, azonban kérdések is felmerülnek. Egyrészt megváltoztak az információs kultúra és a tudományos munka formái, s ezeken könyvtárosként nem feltétlenül veszünk részt naponta, aminek az a következménye, hogy a szolgáltató és a felhasználó nem értik meg egymást. Másrészt voltak zavaró jelenségek, amelyek az említett felújítás során a különböző használati tereket és a tanulócentrumot érintették. A csoportos munka és a koncentrált tanulás nem volt lehetséges, amikor néhány lépésnyire éppen fúrtak, ennek megfelelően ki is ürültek a terek. A használók a könyvtár más egységeibe tértek be, ahol nem zajlott felújítás vagy az teljesen el is maradt. A tanulóterek használói nem függték a könyvtártól, mivel ők olyan szolgáltatásokat kerestek, amelyeket máshol is tudtak számukra biztosítani, így ha a kínálat nem felelt meg nekik, akkor távol maradtak.

A tanulmány szerzője megállapította, hogy két okból lehet sikeressé válni: vagy jó a termék vagy nincs más alternatíva. A tanulóterré alakítás abból is profitált, hogy az egyetem kevés hellyel rendelkezik, s az intézmények és karok területeit próbálják felhasználni. Ha az intézményekben csak irodák és oktatási termek vannak, elmarad az akadémiai és egyetemi élet, hiszen hiányoznak a megfelelő terek. Ezt a könyvtár is tudja biztosítani, bár más megoldás is lehetséges, például egyes főiskolákon a tanulóhelyeket külön épületekbe helyezték. Mivel biztosak vagyunk abban, hogy a könyvtár a tudományos munka helyszínének tökéletes feltételeit biztosítja, javítani kell a terméket, még hozzá abban az értelemben, hogy a használó valamilyen pluszt tapasztaljon, egy olyan többletértéket, amit máshol nem kapna meg.

A visszajelzések legfontosabb pontja, hogy figyelembe kell venni az igényeket, és ennek megfele-

lően kell kialakítani a kínálat struktúráját. Nem véletlenül említik nemzetközi szinten a *Warwick Egyetemet* a tanulói, oktatási és kutatási hálózat megvalósítójaként. A kínálatok szakterületre fókuszálva jelennek meg „one-stop-shop” jelleggel, azaz a klasszikus média átlátható referenzállománya mellett a modern technikát is bevetik, térben rugalmasan használhatók, s a hallgató magának szervezi meg a tanulási hálóját. A különböző kiindulópontok hálós struktúrája lehetővé teszi az elmélyült használatot, ezáltal többen is használják. Tübingenben a teaching grid körvonalait lehet a legjobban kivenni: régóta sikeres e-learning kínálóként a szolgáltatásokat egyetemi portálokba integrálták. A platform használata mellett biztosított a technikai és didaktikai támogatás, és létezik a komplex oktatás számára oktatási terem. A Blended Library projekt az új tanulási formák kísérleti bevetésével egészíti ki ezt a kínálatot.

A kutatói hálózat jelenleg egymásra épülő lépéseken alapul. A technikailag támogatott munkahelyeket összekapcsolják a közösségi tér koncepciójával, s ezzel a kutatócsoportok, diplomások és doktoranduszok olyan térhez jutnak, amelyet máshol nem találnak. Minden koncepció az idő, befektetés és forrás mellett a célcsoportok bevonásán alapszik. A learning grid megvalósításához megtaláltuk a service learning lehetőségét, s a helyi karriercentrumban új együttműködési partnerre leltünk.

A közösségi/részvételen alapuló tervezés egy formája: Service Learning

A service learning az iskolákban és a főiskolákon terjedő módszer, amelyben összekötik a szakmai tanulást a társadalmi tevékenységgel: közszolgálati projektben lehet kipróbálni a meglévő készségeket, s ezzel a kísérő oktatást mélyíteni. Ez lehetővé teszi a hallgatók számára a szakmai tanulmányok során megszerzett tudás használatát, a kulcsfontosságú képességek alkalmazását és bővítését, és motiváltak lesznek további projektekben, amelyek társadalmi értéke többet ér, mint a kreditpontok.

Tübingenben a karriercentrum kulcsfontosságú képességek megszerzését szolgáló programjának központi eleme a Service Learning. Ezt támogatja a „Effizient Studieren in Tübingen” (Hatékony Tanulás Tübingenben, ESIT), amely a főiskolán zajló kutatást és tanulást segíti.

A Service Learning alkalmazását egyetemi szinten Tübingenben először az Egyetemi Múzeum fedez-

te fel: a Mind/Things-Kopf/Sache (Ész/Eszközök) projektszemináriumban a hallgatók a Pszichológiai Intézet tudományos eszközeit tárták fel, majd látványos kiállítást rendeztek belőlük. A projekt hatására további gyűjteményeket mentettek meg a feledéstől, enyészettől, például kifejlesztettek egy App-alkalmazást az egyetemi Botanikus Kert számára. Felvetődött, hogy az alkalmazást más kutatásban is alkalmazni lehetne.

A service learning ebben az összefüggésben a Participatory Design egy formája: a szolgáltatást vagy terméket a lehetséges felhasználók fejlesztik, igényeiket jelezhetik, ezért a későbbi használat során sokat profitálnak. A szolgáltatás pedig az ügyfélszolgálati munka során az alaposabb ügyfélismeretből, a termékek jobb elfogadhatóságából nyer. A Participatory Design a termékfejlesztésben és szoftvertervezésben, sőt az építészetben és a városfejlesztésben is elterjedt. A koncepciónak tiszta határai vannak: *Henry Ford*tól *Steve Jobs*ig többen utaltak arra, hogy azok a termékek, amelyek paradigmaváltást jelentenek, vagy az igényeket aktivizálják, nem várhatnak arra, amíg a vásárlók maguk fogalmazzák meg őket – ezek a termékek a termékfejlesztés ciklusában mindig túl későn jelennének meg a piacon.

Egykor *Hubertus Neuhausen* mutatta be a problémát könyvtárakban a felhasználói kérdések alapján: mit ér a felhasználói igények helyzetfelmérése a néhány éven belül megnyitó könyvtárak elektronikus hozzáféréseit illetően, ha az elektronikus eszközök teljes struktúrája megváltozik?

Tübingenben a hétköznapi feltételeinek kérdése is releváns: érdemes sok forrást befektetni a felhasználók igényeinek felmérésébe, ha maga a célcsoport tudja a legjobban, mire van szüksége? Úgy gondoltuk, érdemes ennek utánajárni és elindítottuk a „Tanuló építészek” projektet.

Tanuló építészek – projektszeminárium

A *Tanuló építészek* projekt esetén felmerült a „harmadik pedagógus” kérdése: a konkrét térről van szó, amelyben a tanulás- és tudásfolyamatok zajlanak. Jóval azután, hogy a fogalom megjelent *Montessorinál* és a *Reggio-pedagógiában*, feltűnik az iskolaépítésben és párhuzamosan megjelenik a tudományos munkára használt épületek építésének folyamatában is. A látványos könyvtárépítések mellett sok olyan épület létezik, amelyek építészetileg figyelembe veszik a tudomány feltételeit a digitális korban. A *Tanuló építészek* projektben

több kérdést tettek fel a hallgatóknak: „A tanulást és információs viselkedést kutatjuk – hogyan, mikor, hol és milyen intenzitással tanultok? Hogyan fogadjátok be az információkat, mikor kell rendelkezésre állniuk és milyen formában? Milyen legyen az információkínálat, a szociális környezet és nem utolsósorban a konkrét tér, ahol mindez történik, ami elősegíti a hallgatói tanulmányokat?”

Sok kérdés merült fel és egyértelművé vált, hogy egy intenzív kísérő tanulmányra van szükség, amely a könyvtár felőli kompetenciákat térképezi fel. Az egyetem múzeuma biztosította az input egy részét, vagyis a gyűjtemények meghatározását és bemutatását. Más területeket, mint a projektmenedzsmentet és a szponzorok felkutatását kiszervezték. A *Tanuló építészek* hallgatóit az empirikus kutatás, szociológia, könyvtártan, közgazdaságtan, építészet és tudományos publikálás szakemberei képezték. A kétszemeszteres projektszemináriumhoz kiválasztották a Service Learning különböző formáit. A projektszemináriumra a 2012 nyári és a 2012/2013 téli szemeszterében került sor.

A rendezvény lebonyolítása

A struktúrát tekintve az első szemeszteri képzés az inputtal, a főbb témák kiválasztásával és az egyes projektcsoportok felépítésével, míg a második szemeszteri képzés döntően a felvételi és kísérleti fázissal, a kiegészítendő inputtal és a záró poszter bemutatásával foglalkozott. A begyűjtött eredmények hamarosan online is elérhetővé váltak.

Mi történt a nyári szemeszteri képzésben? Elsőként a „Munkahelyem” témában ötletelésre került sor, ezalatt rögzítették az ezután következő tartalmakhoz és instrukciókhoz a hallgatók ötleteit és elképzeléseit, ezekre a projekt során újra vissza lehetett térni. A Workshop-napok sorozatában egyrészt belső, másrészt külső inputot dolgoztak fel:

- A könyvtár felől meghatározták a projektet, szakmai vitákra került sor és a témákat csoportosították.
- Az empirikus oktatáskutatás a tanulási pszichológia alapjait és az oktatáskutatás formáit vizsgálta, és bemutatta a megfigyelési kérdőívek dokumentációját.
- A szociológia képviselői tudósítottak a szociológiai kutatási irányok különlegességeiről.
- A *Baden-Württemberg Vagyonkezelő és Építészeti Hivatal* bemutatta az egyetem épületeinek építési, átépítési és használati problémáit.

Beszámolók, szemlék, referátumok

- A közgazdaságtan órán kiderült, mire van szükség ahhoz, hogy működjön a projektmenedzsment.

A projekteknek nehezen kiszámítható életük van, és úgy alakult, hogy az oktatáskutatás képviselői ebben a szemeszteri képzésben a kutatómódszertan alapjairól tartottak előadást, s szükségük volt gyakorlati terepre, amit gyorsan meg is találtak. A képzés alatt 200 hallgató áramlott szét a könyvtárban, hogy megfigyelési kérdőíveket és szervezett rövidinterjúkat készítsenek, ezzel is dokumentálva a hallgatók viselkedését és kedvteléseit. Az összefoglalt eredményeket a téli szemeszterben a *Tanuló építésszek* projekt háttéranyagaként használták.

Mi történt a téli szemeszterben? Még azt megelőzően történt valami: a projektcsoportok három témára összpontosítottak, az egyéni tanulóhelyek formájára és változataira, a csoportos tanulóhelyekre és technikai felszereltségükre, valamint a rendszerűsége és a használhatóságra. A szemeszterek közötti szünetet megbeszélésre és anyaggyűjtésre használták. Ezután megkezdődött a könyvtári részlegek időszaki átépítése. A folyamatokat megfigyelték, a háttérkérdőíveket kiértékeltek, az eredményeket feldolgozták, s az írócentrum workshopján projektbeszámolókat és posztereket készítettek. Az eredmények bemutatására 2013. március 7-én, a „Halasztott házidolgozatok hosszú éjszakáján” került sor.

A kísérleti fázis a megszokott könyvtári részlegek beavatkozásainak sorozatát foglalta össze. A munkacsoport, amely az egyéni tanulóhelyekkel és az olvasói helyek alternatív formáival foglalkozott, átszervezte az olvasótermet, a szigorú asztalok helyett csoportos munkaszigeteket hoztak létre és ideiglenes alternatív olvasói tereket alakítottak ki. A csoportos tanulóhelyekkel foglalkozó munkacsoport egy addig teljesen „csupasz” termet szerelt fel Smartboarddal és az előfoglalást tesztelte. A rendszerűséggel és használhatósággal foglalkozó munkacsoport megkérdezte a hallgatókat az egyetemi könyvtár információs útvonalaikról és rátapintott a lényegre: nagyon rövid időn belül 2000 hallgató válaszolt a kérdésekre.

Eredmények

Az eredmények két csoportra oszlanak: egyrészt olyanok, mint egy online kérdőív, amiből szép diagramok születnek. De a lényeg a szabad választásokban volt, s az elvárt trendekből adódott, egy-

ben sok értékes megfigyelést eredményezett. Az első csoport megállapította, hogy az olvasóteremben a lazább bútorrendezést nem fogadják el: az olvasó és az asztalon lévő tárgyak halk háborúja rendezett teret kíván: kevés figyelemelterelési lehetőséggel. A könyvtár más terek berendezésekor tapasztalta meg, hogy a bútor „tyúklétra” elhelyezése a megfelelő, mert támogatja a kölcsönös szociális kontrollt. A választófalakkal történő elrendezés is kedvelt, mert megszüri a hangokat. Az olvasóterem átrendezése mellett színes, kárpitozott kisbútorokat helyeztek el a kényelmes munka és az aktív ülés céljából. A háttérviszajelzések alapján igény van olyan székekre, amelyeken ülőhelyzetet lehet változtatni, így nem érzik magukat merevnek, s nem fáradnak el sem fizikailag, sem szellemileg az olvasók. Kiderült, hogy a munkaszakaszok is különböznek: az intenzív tanulási és írási folyamatok közben előfordulnak pihenő időszakok.

A csoportos tanulóhelyekkel és a technikai felszereltséggel foglalkozó munkacsoport tetszést aratott, mivel az egyetem hiányosságára mutatott rá, hiszen az egyetemi struktúra a csoportos munkára épít, de a technikai támogatást igénylő csoportos munkához hiányzik a lehetőség és az infrastruktúra. A visszajelzések szerint „Még többet!” kérnek a programból, és van igény az előfoglalási lehetőségekre. A gyakorlatban hamarosan ütközés mutatkozott: a helyhiány miatt a Smartboard-termet akkor is lefoglalták, ha nem is használták a Smartboard-ot.

A rendszerűséggel és használhatósággal foglalkozó munkacsoport látványosan bemutatta, hogy mennyire átláthatatlan az olvasók számára a könyvtár: az épületek elrendezése nehezíti az eligazodást. Fizikailag és virtuálisan is át kell dolgozni a tájékozási rendszereket, a digitális jelzőrendszerek lehetőségén is kell gondolkodni.

Tanulságok

A projekt az egyetemi és a külső szakértők együttműködéséből adódóan nagyon termékeny volt. A tényleges projekteredmények mellett sikerült újabb kapcsolatokat kiépíteni az egyetemmel és a könyvtár vonzó helyszíneként került bemutatásra. A projekteredmények sok hasznot hoztak, részben új felismeréseket, részben bátorító elismerést. Van azonban néhány olyan tapasztalat, amelyet további projektekben érdemes figyelembe venni:

- A kétszemeszteres képzés túl hosszúnak bizonyult, egyes hallgatók időhiány miatt elmaradtak.
- A résztvevők motiváltak, de elvárják a hagyományos tanítás átlátható struktúráját, ami a kutató tanulás elvével ütközik.
- Sokat lehet tanulni, de sokat kell a projektbe befektetni. Az úgynevezett „Outsourcing” (kiszervezés) reménye utólag nézve túl optimista volt.

Ami marad, az az eredmények kivitelezése és összekapcsolása további gondolatokkal és projektekkel. Elképzelhető folytatás más területeken is, mivel az intenzív együttműködés a hallgatókkal kifejezetten pozitív volt, amit a szakmai hétköznapokban ritkán tapasztalni.

/SIEMS, Renke: Nutzer erforschen Nutzer. = Bibliotheksdienst, 47. köt. 11. sz. 2013. p. 820–832./

(Ford. Filó Krisztina)

Közkezesek bekerítve

Public domain könyvek korlátozása a digitális világban

Bevezetés, helyzetértékelés

A szellemi alkotások tulajdonosainak érdekeit védő copyright szabályozás egyik fontos eleme, hogy minden országban valamilyen időhatárhoz kötik a mű felhasználásának korlátozhatóságát. A védelmi idő lejártával az *public domain* státuszúvá válik, vagyis szabadon felhasználható lesz és közkezesként gazdagítja a társadalmat, új tudományos ismeretek vagy új kreatív alkotások alapanyagaként. A digitális világ sok mindenben megváltoztatta a magán- és a közérdek között korábban nagyjából kialakult egyensúlyt. Az egyik ilyen újdonság az, hogy a digitalizált régi könyvek esetében a szolgáltatók olyan szabályokat vezettek be a hozzáférés és a felhasználás terén, melyek gyakran még a copyright törvény előírásainál is szigorúbbak és figyelmen kívül hagyják a társadalmi szempontokat. Így fennáll annak a veszélye, hogy az amúgy már közkezesnek számító könyvek örökre elzárva maradnak a tartalomgazdák által ránk kényszerített szabályok miatt. E cikk új-zélandi szerzői azt vizsgálták, hogy milyen mértékű és mennyiben indokolt ez a második szintű korlátozás, és javaslatokat fogalmaztak meg arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne jobban összhangba hozni a digitalizálók és szolgáltatók érdekeit a közérdekkel.

A szerzői joggal foglalkozó szakemberek közül többen úgy vélik, hogy a törvényhozók inkább a jogtulajdonosoknak kedveznek a művek potenciális felhasználóival szemben. Különösen a védelmi idő meghosszabbítását kritizálják, amely a copyright angliai bevezetésekor (1710-ben) még csak 14 év volt a mű publikálása után. Új-Zéland első ilyen törvénye (1842-ben) már 28 évet írt elő. A jelenlegi szabályozást a *Berni Konvenció* és a

TRIPS Egyezmény határozza meg, ezek alapján már nem a mű megjelenése, hanem a szerző halála az időszámítás alapja. Új-Zélandon ez most 50 év, de erős a nyomás, hogy itt is 70 évre növeljék, ahogy az az EU-ban, az USA-ban és Ausztráliában már megtörtént. Valójában ez messze meghaladja azt az időtávot, ameddig egy mű számottevő bevételt képes termelni. Az *Open Knowledge Foundation* egyik alapítójának számításai szerint – figyelembe véve a digitális technológiának köszönhetően lecsökkent előállítási, sokszorosítási és terjesztési költségeket is – a megjelenés után 15 év lenne a reális védelmi idő. Hogy a művek többsége mennyire gyorsan elveszti a piaci értékét, arra abból a tényből is következtethetünk, hogy amikor az USA-ban még külön kérni kellett a copyright meghosszabbítását, mindössze a könyvek egy százalékánál tették ezt meg a jogtulajdonosok, pedig az eljárás díja csak 6 dollár volt. (És ebből az egy százalékból is már csupán 11 százalék volt kapható a 20. század végén.)

A túlságosan hosszú védelmi idő miatt ráadásul a jogtulajdonosok beazonosíthatósága és megtalálhatósága is problematikusvá válik sok esetben, és ha a szerző halálának ideje sem ismert, akkor eldönthetetlen, hogy mikor kerülhet public domain státuszba. Az ilyen „árva műveket” azután nem merik digitalizálni és/vagy terjeszteni a közgyűjtemények és a cégek, attól félve, hogy később majd felbukkan valamilyen jogtulajdonos. A helyzetet tovább rontja, hogy a Berni Konvenciót aláíró tagországok nem működtethetnek olyan nyilvántartást, amelybe a copyright védelem érvényesítése céljából a jogtulajdonosoknak formálisan regisztrálniuk kellene. Így egy olyan nemzetközi jogrendszer alakult ki, amely mögött nincs egy központi

Beszámolók, szemlék, referátumok

adatbázis, vagyis gyakran eldönthetetlen, hogy egy alkotást lehet-e digitalizálni és a nyilvánosság felé közvetíteni, illetve, hogy kitől kellene erre engedélyt kérni. Pedig már egy önkéntes bejelentkezéssel alapuló nyilvántartás is nagyon hasznos lenne, jelentősen megkönnyíthetné a jogok tisztázásának folyamatát, s egyaránt szolgálná a tulajdonosok és a potenciális felhasználók érdekeit.

A digitális átmenet egy újabb jelenséget is létrehozott: egyes digitalizálók felhatalmazottnak érzik magukat arra, hogy a copyright alól kikerült könyvekre saját jogokat jelentsenek ki. Ez a gyakorlat messze túlmegy a szerzői jog keretein, mert bár a tömeges könyvdigitalizálás jelentős költségekkel jár, de az automatizált digitalizálási folyamat aligha éri el a kreativitásnak azt a szintjét, amit a szerzői jog véd. Az online világban igen elterjedt licenck és felhasználási szerződések a public domain könyvekhez való hozzáférést indokolatlanul korlátozzák. A kormányzat könnyen elveszítheti a kontrollt a közérdek védelmezése felett, ha nem szab határt a szerződésekben megjelenő korlátozásoknak, amelyek gyakran felülírják a copyright törvényben kifejezett jogalkotói szándékot. Egyesek úgy érvelnek, hogy mivel a szerződésekben foglalt kötelezettségek csak a két szerződő félre érvényesek, ezért nincs arról szó, hogy azok felülbírálnák az univerzális érvényességű szerzői jogot. Ugyanakkor, mivel az online szolgáltatók felhasználói szerződéseik annyira elterjedtek, nagy valószínűséggel mégiscsak elbátortalanítják az embereket attól, hogy a copyright törvény által biztosított „fair use” és „public domain” jogaiknak érvényt szerezzenek. Problematikus ezeknek az online szerződéseknek az érvényessége is. Az ún. *click wrap* megoldás esetében a felhasználónak rá kell kattintania a megjelenített szerződésszöveg alatti „Elfogadom” gombra ahhoz, hogy a digitális tartalomhoz, szolgáltatáshoz, vagy szoftverhez hozzáférjen. Ez esetben nehezen vitatható, hogy a felhasználó beleegyezett a szerződésben előírt feltételekbe. Más a helyzet azonban olyankor, amikor a szolgáltató egyszerűen csak közli, hogy a webhelyének böngészése, illetve az ott található tartalom megtekintése egyben az általa megszabott felhasználási feltételek automatikus elfogadását is jelenti. Az ilyen *browse wrap* típusú szerződések-nél jogvita esetén a bíróságnak egyedileg meg kell vizsgálnia, hogy a felhasználó valóban tudatában volt-e a szabályoknak és beleegyezett-e azok tiszteletben tartásába. Az indokolatlanul szigorú tiltások különösen aggályosak olyankor, amikor ezeket valamilyen technológiai megoldással (például DRM-mel) kényszerítik a felhasználókra. A DRM-et

tartalmazó, de már public domain könyvek esetében „a 22-es csapdája” helyzet áll elő: a copyright törvény szerint a felhasználónak joga lenne a művet minden korlátozás nélkül használnia, a szerződésekre vonatkozó törvény szerint viszont illegális, ha megpróbálja megkerülni vagy feltörni a védelmet. (Új-Zélandon a jog biztosít egy kiskaput: a könyvtárak, archívumok vagy oktatási intézmények szakemberei eltávolíthatják a DRM védelmet – de ez kevésbé ismert lehetőség, így a gyakorlatban nem sokat ér.)

Bár a már közkincsnek számító könyvek használatának szerződéses korlátozása általánosságban elfogadhatatlan, mégis lehetnek mérlegelhető érvek bizonyos szabályok betartatása mellett: például, ha a szolgáltató igyekszik elkerülni az egyesek érzékenységét sértő művekkel való visszaéléseket; vagy ha meg akarja akadályozni a beszkenelt könyvek üzleti célú kiaknázását; vagy ha azt szeretné, hogy a digitális dokumentumok mellett mindig ott legyenek azok korrekt metaadatai; vagy ha pontos statisztikát akar az egyes művek használatáról/letöltéséről; vagy ha tiszteletben kell tartania a digitális tartalmat adományozó feltételeit; vagy ha így próbál pénzt szerezni a digitalizálási tevékenysége finanszírozására. Adott esetben ezek méltányolható szempontok, ugyanakkor az is egy erős érv, hogy a korlátozásoktól mentes nyílt hozzáférés sokkal szélesebb körben teszi lehetővé a művek értelmezését és újrahasonosítását, így társadalmi haszna összehasonlíthatatlanul nagyobb. Egy lehetséges kompromisszum az volna, ha például a szerzői jogi törvény szabályozná a digitalizált public domain művekre szerződésekben előírt korlátozások érvényességi körét. Ilyen még egyetlen országban sincs, de az *Európai Bizottság* 2011-ben készített egy ajánlást, amely az európai könyvtárak által a digitalizáló cégeknek átadott public domain könyvek esetében maximálisan hét évben határozta meg ezek kizárólagos, üzleti célú hasznosíthatóságának időtartamát.

A kutatás eredménye, javaslatok

A cikkben ismertetett kutatáshoz száz, 1890 előtt publikált könyvet választottak ki az új-zélandi nemzeti bibliográfiából, és rákerestek ezekre a nagy digitális könyvgyűjteményekben: *Google Books*, *Hathi Trust*, *Internet Archive*, *Early New Zealand Books* (ENZB Text Collection), *New Zealand Electronic* (NZETC) és *Project Gutenberg*. A 100 darabos mintának pontosan a felét, vagyis 50-et sikerült megtalálni ezekben, vagy valahol máshol

az interneten. Hozzáférés és felhasználhatóság szempontjából így csoportosították a megtalált digitális példányokat: nem hozzáférhető, csak részletek érhetőek el, a teljes szöveg megtekinthető letöltési lehetőség nélkül, teljes egészében megnézhető és letölthető; illetve: a felhasználást műszaki megoldások korlátozzák, felhasználási szabályzat korlátozza, nincs semmilyen korlátozás. A kutatók megpróbálták annak is utánajárni, hogy az egyes gyűjteményeknél hogyan határozzák meg a könyvek copyrightstátuszát. Megnézték azt is, hogy vajon az olyan online boltokban, mint az iTunes és a General Books LLC, kaphatók-e ezek a művek, és ha igen, akkor mennyiért; illetve hogy az Amazonnál mennyibe kerül egy kinyomtatott példány belőlük, összehasonlítva a Book Patch nevű *print-on-demand* (igény szerinti nyomtatást nyújtó) vállalkozás áraival. Az eredmények eléggé elszomorítóak voltak: mindössze három művet találtak, amelyet mindenféle korlátozás nélkül fel lehet használni. 24 könyv esetében még a hozzáférés sem volt teljesen szabad legalább egy gyűjteménynél. A digitalizált könyvek 72 százaléka online boltokban is megvásárolható, egészen magas áron. A megvizsgált digitális gyűjtemények háromféle módszert használnak a könyvek copyrightstátuszának megállapítására:

1. az amerikai szabályozást követik és public domainnek tekintenek minden 1923 előtt kiadott művet (Internet Archive, Project Gutenberg);
2. az új-zélandi törvény szerint a szerző halála után eltelt 50 évet veszik alapul (ENZB, NZETC);
3. az USA-n belüli felhasználóknál az 1923-as évet, másoknál a megjelenés után eltelt 140 évet tekintik határnak, vagyis azt valószínűsítik, hogy ennyi idő után már minden országban lejárt a copyright (Google Books, Hathi Trust).

A Google Books esetében például 18 könyv volt teljes egészében megnézhető és letölthető, 11 esetben viszont csak egy kivonat (*snippet view*) jelent meg, vagyis csak keresni lehetett bennük és a találati helyeket megtekinteni. Mivel ez a 11 könyv 1872 után jelent meg és a kutatás 2012 januárjában zajlott, valószínűleg a 140 éves moratórium miatt nem lehetett őket Új-Zélandról letölteni. A Harvard University Library állományából származó három könyvnél pedig mindenféle hozzáférést tiltott a Google Books a tengerentúli felhasználóknál. A Hathi Trust digitális gyűjteménye még inkább korlátozza az intézményi regisztrációval nem rendelkező külső felhasználókat: onnan csak két könyvet sikerült lementeni. A többi négy archívumnál viszont nincsenek ilyen tiltások,

így ezek összességében jelentősen javítottak a helyzeten, mert a digitalizált 50 könyvből 48-at le lehetett tölteni legalább az egyikből. (Kérdés persze, hogy minden felhasználó eljut-e oda, vagy feladja a keresést, amikor elsőre csak egy korlátozott vagy fizetős hozzáférést talál?)

Ami a public domain könyvek felhasználhatóságát illeti: mindössze háromnál nem volt semmilyen feltétel. A többi esetben a szolgáltatók ilyen korlátokat szabtak: nem tárolható más rendszerben, nem publikálható, nem változtatható, csak tudományos vagy személyes célokra használható, üzleti felhasználás tiltott, hivatkozni kell a forrásra, vagy pedig engedélyt kell kérni mindenféle felhasználáshoz. A New Zealand Electronic Text Collection a közkinccsnek számító műveket Creative Commons Attribution Share-Alike licenc alatt teszi közzé (pedig a CC licencekben megfogalmazott felhasználási feltételek nem kényszeríthetők rá a public domain tartalmakra). A Hathi Trust és a Google Books technológiai megoldásokat is bevet a felhasználás korlátozására, például a már említett kivonatos nézet, az egyetlen PDF fájlként való letöltés megtagadása, a szövegrészletek vágólapon való átmásolásának letiltása.

A kutatók megpróbálták „felszabadítani” a vizsgálati mintában szereplő, indokolatlanul korlátozott public domain könyveket. Bár minden szolgáltatónál van bejelentési lehetőség, ezek elsősorban a copyrightsértékek jelzésére szolgálnak. A Google Books esetében többszöri próbálkozás után sem sikerült változtatást elérni. A Hathi Trust viszont néhány hónappal később lehetővé tette a szabad hozzáférést a jelzett 11 könyvhöz.

A General Books LLC weboldalán az 50 könyvből 34 volt megvásárolható 9,99 dolláros egységáron, többnyire ugyanaz a PDF, amit a Google Books vagy az Internet Archive is szolgáltat. Az iTunes boltból hat könyvet lehetett letölteni, kettőt ingyen, a többit 4,99 dollárért. Az Amazon 36 digitalizált könyvet kínált nyomtatva is, általában jóval drágábban, mint amennyiért azok egy print-on-demand szolgáltatástól megrendelhetők (a legnagyobb árkülönbség meghaladta a 25 dollárt).

Az eredeti százas mintából internetes kereséssel 51 könyvnél percek alatt meg lehetett állapítani a szerző halálozási dátumát. Ezt és a mű megjelenési évét összevetve kiderült, hogy a publikálás után – az új-zélandi szabályok szerint – átlagosan 75 év múlva járt le a védelem (102 év alatt pedig 95%-uknál megtörtént ez). Valamennyi mű leg-

Beszámolók, szemlék, referátumok

alább 30 éve, sőt van, amelyik már 132 éve közkinccnek minősül. Ennek ellenére jó részüket a Google Books 2020-ig, és van olyan is, amelyiket 2029-ig elzárja a nem amerikai felhasználók elől.

A cikk szerzői által levont tanulságok és a javaslatok az alábbiakban foglalhatók össze:

- Egy általános, becsült időkorlát helyett a digitális könyvarchívumok megvizsgálhatnák a könyvek copyrightstátuszát (az ehhez szükséges idő sokszor elenyésző a digitalizálás időtartamához képest) és ezt az információt a könyvek metaadatai közt eltárolva, egyedileg tudnák szabályozni, hogy melyik országból mely könyvek férhetők hozzá szabadon.
- A 140 éves határ mindenképpen túlzás, hiszen ez azt feltételezi, hogy a mű első megjelenése után még 90 évig élt a szerző (az új-zélandi 50 éves szabályt alapul véve). A mintaként használt könyvek mindegyike közkinccsé vált publikálása után legkésőbb 113 évvel, így egy 120 éves moratórium is elég lenne. Még pontosabban meg lehetne határozni az optimális időtávot az életbiztosítóknál használt statisztikai módszerekkel, figyelembe véve az átlagéletkor változását is. Továbbá a szolgáltatóknak minden könyvnél fel kellene tüntetniük annak copyright státuszát, és hogy az hogyan lett megállapítva, valamint egy egyszerű mechanizmust biztosíthatnának a felhasználóknak, illetve az esetleges jogutódoknak, amivel azok jelezhetik, ha hibásnak tartják a besorolást.
- A szerzői jogi törvénynek a „biztonságos kikötő” (*safe harbor*) elv alapján nem kellene olyan súlyosan szankcionálnia a digitalizáló projektek által elkövetett akaratlan jogsértéseket, ha igazolni tudják, hogy jóhiszeműen jártak el és megtették a szükséges lépéseket az adott mű copyrightstátuszának kiderítésére. Így ezek a nagy tartalomszolgáltatók sem kényszerülnének túlságosan szigorú korlátozások bevezetésére.
- A védelmi idő hosszabbításának jóval nagyobb a társadalmi kára, mint amennyi hasznot termel esetleg egyeseknek. A hosszú évek alatt ráadásul könnyen elvesznek a szerzőkre és a jogörökösökre vonatkozó információk, így tisztázhatatlanná válnak a felhasználási jogok. Az árva művek elszaporodását egy – akár csak önkéntes alapon működő – nemzetközi regisztrációs rendszer is kordában tudná tartani, és sokat segítené a nagy digitalizációs vállalkozásoknak is a jogtulajdonosok kilétének kiderítésében.
- A digitalizált könyvgyűjteményeknél általánosan elterjedt *browse wrap* típusú szerződéseket nem biztos, hogy észreveszik és elolvassák a fel-

használók, érdemes lenne inkább kötelezően kattinthatóvá tenni őket. A törvényhozóknak pedig szabályozniuk kellene, hogy milyen korlátozásokat írhatnak be a szolgáltatók ezekbe a felhasználási feltétekbe, hogy indokolatlanul ne csorbíthassák velük a public domain fogalmában kifejeződő társadalmi érdekeket. Célszerű volna például meghatározni azt az időtávot, ameddig – vagyis pl. a digitalizációs költségek megtérüléséig – elfogadhatóak a szigorúbb korlátozások, és ami után liberálisabb hozzáférést kell adniuk a közkinccsekhez a tartalomszolgáltatóknak.

- Egyes tartalomgazdák megtiltják, hogy más rendszerekbe átvegyék az általuk szolgáltatott dokumentumokat, pedig a hosszú távú megőrzés érdekében jobb, ha több helyen is archiválják ezeket. Ezért a jogalkotóknak engedélyezniük kellene a nonprofit szervezeteknek és az állami intézményeknek, hogy bármilyen, már közkinccnek számító digitalizált művet átvehessenek a gyűjteményükbe és nyilvánosan szolgáltatásnak (és ehhez akár a DRM védelmet is eltávolíthatják).
- A már nem védett művek letöltéséért pénzt kérni különösen aggályos gyakorlat, főleg akkor, ha a szolgáltató nem tesz hozzá semmi értéket, csak átveszi a nyilvános archívumokból a public domain könyveket. Számos más módszerrel lehetne bevételre szert tenni (és ezzel például saját digitalizálást is finanszírozni): az egyes könyvek típusától, tartalmától függő célzott hirdetéseket helyezni a letöltési oldalakra; hasonló témájú modernebb műveket ajánlani a fizetős könyvesboltból; a könyvek szövegét kiegészítő vagy magyarázó oktatási és multimédia jellegű tartalmakat készíteni és inkább ezeket árulni stb.
- A digitalizált könyvek kinyomtathatósága egy hasznos plusz szolgáltatás. Az viszont nem szerencsés, ha ezért a nyomtatási költségeknél lényegesen magasabb árat számít fel egy szolgáltató. Ha a digitális könyvgyűjtemények közvetlen hivatkozásokat tartalmaznának a print-on-demand szolgáltatók honlapjaira, ezzel ösztönöznék az árversenyt és egyben – a nagyobb láthatóságnak köszönhetően – megnövelnék ezek piacát is. A digitalizált public domain könyvek kinyomtatott változatait áruló online könyvesboltoknak pedig illene linket tenniük a szabadon letölthető digitális fájlokra, hogy az olvasó ne kényszerüljön egy nyomtatott példány megvásárlására csak azért, mert esetleg nem találta meg az interneten az ingyenes elektronikus verziót.

Az általános tanulság az, hogy miközben örvendes, hogy a közkincsnek minősülő kulturális örökségünk egyre nagyobb része kerül digitális állapotba, eközben fennáll a veszély, hogy ismét „bekerítik” azt különféle felhasználási szerződésekkel. Ha azt szeretnénk, hogy a public domain könyvek megmaradjanak a társadalmat gazdagító szellemi közjavaknak, akkor a tartalomgazdáknak és a jogalkotóknak változtatniuk kell a jelenlegi gyakorlaton.

/CLARK, Alex – CHAWNER, Brenda: Enclosing the public domain: The restriction of public domain books in a digital environment. = *First Monday*, 19. évf. 6. sz. 2014.
<http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/4975/4089/>

(Drótos László)

Felhívás segédkönyvtáros képzésre (2015)

Jelentkezési határidő: 2014. november 30.

A tanfolyam OKJ száma: 52 322 01

A tanfolyam helye:

BME OMIKK 1111 Budapest, Budafoki út 4-6. K épület I. emelet 52.

A képzési program nyilvántartásba vételi számának megszerzése folyamatban van.

A képzés során megszerzhető kompetenciák:

A résztvevő képes lesz:

- hivatása etikai alapelveivel azonosulni,
- nyilvános könyvtári feladatokat ellátni,
- különböző könyvtári munkafolyamatokat végrehajtani,
- szakmai kapcsolatokat folyamatosan fenntartani,
- az Országos Dokumentumellátási Rendszerrel és a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszerrel kapcsolatos feladatokat ellátni,
- a Könyvtári Intézet szolgáltatásait használni,
- a könyvtár működési dokumentumaiban rögzíteteket alkalmazni,
- állománygyarapítási teendőket ellátni,
- állomány-nyilvántartásokat vezetni,
- raktározási, állományellenőrzési és állományvédelmi feladatokat ellátni,
- bibliográfiai tételeket, ETO- és egyéb szakjelzeteket értelmezni,
- közös katalógusokat, digitális könyvtárakat és gyűjteményeket használni,
- a felhasználókkal való kommunikációs módszereket gyakorlatban alkalmazni,
- a digitális írástudás és az információs műveltség alapjait közvetíteni a könyvtárhasználók számára,
- a könyvtár és a könyvtári rendszer szolgáltatásaira vonatkozó tájékoztatást végezni,

- a beiratkozás, a kölcsönzés és a könyvtárközi dokumentumszolgáltatás teendőit ellátni,
- a tájékoztatás hagyományos és elektronikus forrásait használni,
- a hátrányos helyzetű felhasználók és a gyerekek számára nyújtható könyvtári szolgáltatásokat ellátni,
- a munkájához szükséges számítástechnikai ismereteket és digitalizálási technikákat alkalmazni,
- a könyvtárban használt technikai eszközöket kezelni.

A résztvevő megismeri:

- a könyvtári munka során használt dokumentumok fajtáit,
- az Országos Dokumentumellátási Rendszer és a Könyvtárellátási Rendszer felépítését, működését,
- a könyvtári működés gazdálkodási alapjait,
- a kommunikációelmélet alapjait és a konfliktushelyzetek kezelésének módszereit.

A programba való bekapcsolódás feltételei: felvételi vizsga nincs, a beiratkozás feltétele az érettségi bizonyítvány bemutatása.

A képzés időtartama: két félév.

A képzés összóraszáma: 450 óra (A képzési idő a modulokhoz kapcsolódóan 20+40+40 óra könyvtári gyakorlatot tartalmaz.)

Részvételi díj a két félévre:

150 000 Ft + a 2015-ös vizsga időpontjában aktuális központi díjszabás szerinti vizsgadíj

A tanfolyam jegyzeteit, segédkönyveit kölcsönzés formájában biztosítja a szervező intézmény.

A tanfolyam modulszerkezetű.

Beszámolók, szemlék, referátumok

Moduljai:

- A könyvtári rendszer működése
- Könyvtári gyűjteményszervezés és állományfeltárás
- Könyvtári olvasószolgálat és tájékoztatás

A foglalkozásokat hetente egy alkalommal, csütörtökönként tartjuk, illetve minden hónap utolsó hetében kétnapos elfoglaltságot jelent a tanfolyam (szerda és csütörtök).

A tanórák mindkét napon 8:00 és 17:00 óra között zajlanak 60 perces ebédszünettel.

A képzés bizonyítvánnyal zárul.

- Kiadásának feltételei:
- a modulzáró vizsgák teljesítése
- a komplex szakmai vizsga teljesítése
- a kötelező szakmai gyakorlat letöltése és erről az igazolás leadása határidőre a képző intézmény részére
- képzési díj és vizsgadíj hiánytalan kiegyenlítése.

Jelentkezni az alábbi címre eljuttatott (kitöltött, lehetőség szerint kinyomtatott) jelentkezési űrlappal lehet:

BME OMIKK
Segédkönyvtáros képzés
1111 Budapest
Budafoki út 4-6.

A jelentkezési űrlap elérhető:
<http://www.omikk.bme.hu/494-segedkonyvtaros-tanfolyam-2015.html>

A tanfolyam kezdési időpontja: 2014. december 17. szerda (Tájékoztató, adminisztrációs nap)

Az első tanítási nap: előreláthatólag 2014. január 22.

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

További felvilágosítással az alábbi elérhetőségen szolgálunk:

Lengyel Gyöngyi
tanfolyamvezető

Telefon: +36 1 463-3534

E-mail: gylengyel@omikk.bme.hu

Mindenre kíváncsi a Windows 10 előzetes kiadása

A felhasználók egy része aligha fog örülni a Windows 10 egyik újdonságának, mellyel a végleges kiadást akarják hibamentessé tenni.

Amikor a Microsoft bemutatta az operációs rendszert, akkor az emberek az új funkciókra összpontosítottak, holott az igazi újítások a Start menü és a kezelőfelület alatt vannak. A bejelentés után néhány nappal derült ki, hogy a cég a Windows 10 előzetes verziója segítségével gyakorlatilag a felhasználók minden tevékenységét naplózhatja.

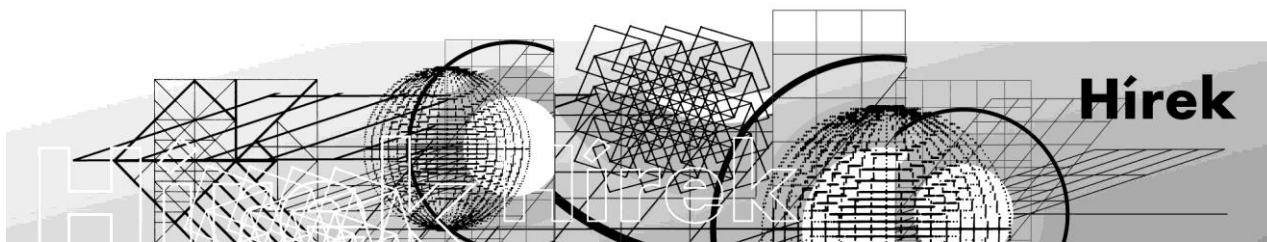
Az operációs rendszer gyakorlatilag minden információra igényt tart, beleértve a neveket, a e-mail címeket, beállításokat, a böngészési előzményeket, sőt, akár az összes szöveges és hangos bejegyzést is. Nem véletlen, hogy ezek után a The Inquirer a Windows 10 előzetes változatát billentyűleütés-figyelő programnak nevezte.

Az már korábban ismertté vált, hogy a Windows 10 tesztelési időszakában alkalmazásra kerül az Asimov nevű új telemetriai rendszer is. Ez felel majd a széles körű adatgyűjtésekért, amelyek célja az, hogy a Windows operációs rendszert jobbá tegyék. Az információgyűjtés kiterjed arra is, hogy az adott személy miként használja a szoftvert. A Microsoft hasonló módszert választott az Xbox One beszédvezérlésének tesztelésére is, az akkor komoly tiltakozásokat váltott ki.

Fontos ugyanakkor, hogy a Microsoft a felhasználási feltételekben felhívja a figyelmet az adatgyűjtésekre, emellett a konszern nem ajánlja, hogy a felhasználók a mindennapi feladatok elvégzése során is támaszkodjanak a Windows 10 előzetes verziójára. A Windows 10 végleges változata ugyanakkor elvileg már nem fogja tartalmazni az Asimov telemetriai rendszert.

/Forrás: <http://sg.hu/cikkek/108161/mindenre-kivancsi-a-windows-10-elozetes-kiadasadenre-kivancsi-a-windows-10-elozetes-kiadasal>

(B.Bné)

Bemutatták a Mozart-kéziratot

Óriási érdeklődés mellett mutatták be az *Országos Széchényi Könyvtárban* (OSZK) az ott talált Mozart-kézirattöredéket ... a Kutatók éjszakáján.

A zsúfolásig megtelt díszteremben előadások hangzottak el a záró török indulóról ismert A-dúr szonátáról (K. 331), amelyet *Kocsis Zoltán* zongoraművész az est záróprogramjaként elő is adott egy korabeli fortepiano kópiáján. A díszteremben sokaknak már csak állóhely jutott, mások kintről követték a kihangsított előadásokat.

Hoppál Péter kulturális államtitkár, a program védnöke köszöntőjében kiemelte: egy ehhez hasonló, világunknak számító kézirat megtalálása ösztönözheti a kutatás iránt érdeklődő fiatalokat, hogy "igenis érdemes belevágni a kutatói életpályába, a felfedezések világába, amely különleges élményeket ígér, miközben gazdagítja az egyetemes tudományt is".

Tüske László, az OSZK főigazgatója beszédében emlékeztetett arra, hogy a nemzeti könyvtár kiemelt feladata a birtokában lévő dokumentumok tartalmi kutatása, hiszen a gyűjtemény számos föltárt és még föltáratlan kincset rejt. Kiemelte, hogy a könyvtár zeneműtárában a világ legnagyobb Haydn-gyűjteményét őrzik, és a bécsi klaszszikát általában tekintve is jelentősnek mondható a gyűjtemény. Tüske László közölte: reményei szerint még karácsony előtt közös hasonmás kiadást jelentethetnek meg a salzburgi Mozarteummal, ahol a szonáta kéziratának eddig egyedül ismert részét, utolsó lapját őrzik. Az A-dúr szonáta salzburgi kéziratlapját *Ulrich Leisinger*, a Mozarteum kutatási igazgatója mutatta be előadásában.

Mikusi Balázs, az OSZK Zeneműtárának vezetője, a kézirat felfedezője Mozart és Magyarország kapcsolatát elemezve hangoztatta: a szoros szálak ismeretében egyáltalán nem lenne csoda, ha további kéziratok bukkannának fel a zeneszerzőtől.

Az előkerült autográf kézirat részletes zenei elemzését adta *Kocsis Zoltán* zongoraművész, aki a billentyűknél ülve demonstrálta is az elmondottakat. Ismertetője után elő is adta a művet, előrebocsátva, hogy élete első nyilvános fellépését tartja fortepianón.

/Forrás: <http://www.hirado.hu/2014/09/26/bemutattak-a-mozart-keziratot/>

(F.Iné)

COMPASS – ingyenes, tudományos adatbázis az MTA-tól

A *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központban* (MTA KIK) fejlesztették ki a COMPASS elektronikus adatbázis-gyűjteményt. A COMPASS személyi alapú (ID), térítésmentes szolgáltatást nyújt a felhasználóknak.

A minden tudományterületet magában foglaló COMPASS összegyűjti és rendszerezi a nyilvános könyvtárakban elektronikus formában elérhető tudományos adatbázisokat. Egy böngészhető térképen, grafikus formába rendezve teszi őket szabadon hozzáférhetővé. Így minden érdeklődő számára naprakész információt nyújt a tudományos tartalmak elérési lehetőségeiről és módjáról. Ezáltal nagyban erősíti az információhoz való egyenlő hozzáférés esélyeit és csökkenti a területi egyenlőtlenségekből fakadó hátrányokat.

A különböző adatbázisok között az egyszerű és összetett keresés lehetőségeit azonos mezőben ötvöző keresővel lehet böngészni, akár több feltétel megadásával. A jelenleg 46 tudományos adatbázist tartalmazó, de folyamatosan gyarapodó gyűjteményben való eligazodást a COMPASS ismertetőkkel segíti. A legfontosabb aktuális információkat tartalmazó összefoglalókban az adatbázis rövid leírása, direkt linkek, a szolgáltató

és/vagy a kiadó neve, egyes esetekben az intézmény elérhetősége található meg.

Az adatbázis a következő linken érhető el: <http://compass.mtak.hu/>.

/Forrás: <http://konyvtar.elte.hu/hu/node/3193/>

(F.Iné)

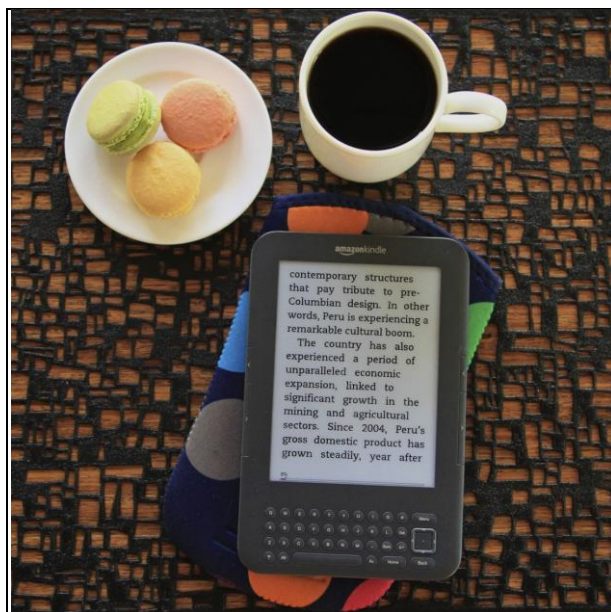
Laikus olvasás – vagy mindenki profi, aki könyvet vesz a kezébe?

Az elektronikus könyv térhódítása az olvasni szeretők, olvasást vállalók számára egy új világot hozott. Gyakorlatilag megnyílt a lehetősége annak, hogy a könyvévezők ingyenesen saját könyvtárat állítsanak fel. Tízezrével juthatnak az érdeklődők szabad letöltésű magyar nyelvű könyvekhez. Ez a lehetőség nem jelent mást, mint hogy többet olvashat az eddigieknél, akinek van hozzá motivációja?

A kutatások azt mutatják, hogy ennél többről van szó. A *Personal Library* (PL), az e-magánkönyvtár átalakítja az olvasó viszonyát a könyvhöz, a végtelen szövegbirodalomhoz. A médiatársadalom peremére szorult irodalmiság az elektronikus könyv megjelenésével újra középponti szerephez juthat. Ahogy *Kulcsár Szabó Ernő* akadémikus is megállapítja: „*A technológizált írásban látható nyelvként működő irodalmi szövegnek ugyanis nemcsak a hangot és beszédet meghaladó közlési lehetőségei tárgultak ki, hanem a diszkurzív befogadóképessége is.*” Azaz visszatérhet az irodalom oda, ahonnan talán elindult: egy kulturális közösség minden tagjának egyformán és egyszerre jelenthet alkotói és befogadói élményt. Az irodalom egészen új körülmények között, a mediatizált kulturális nyilvánosság informatikai horizontjában a különféle kultúraalkotó csoportok közötti kiegyenlítődést is jelentheti.

Kulcsár Szabó Ernő „Betű vagy szellem” című tanulmányában felmerül egy már évezredek óta megválaszoltnak hitt kérdés: mi is az irodalom egyáltalán? Éppen a XXI. században mi is az a literatúra nevű műveltségi csodabogár? Meg tudjuk-e mondani általános érvénnyel a mai technológizált, számítógép-kreációs kultúrában, hogy mi tesz egy nyelvi képződményt irodalommá? Egy lehetséges válasz a szerző (Kittler gondolatisága

alapján) szerint: irodalom egyáltalán csak addig lesz, amíg legalább egyvalamiben többre képes a lehetőségeik tekintetében korlátlan (?) technikai médiumoknál.

E-book és hagyományos kellemességhangulat: kávé és süti az olvasáshoz

A mű auratikus (hangulati kisugárzása) létmódja veszélybe kerül a képernyős olvasásban? Alapos vizsgálódások zajlanak ebben a témában. Az mindenesetre máris kiviláglott: az informatika által nyújtott könyvelés végtelen gazdagsága előtérbe állította a hagyományos irodalomkutatás mellett a halványan mindig is létezett, de napjainkra felerősödött olvasó kutatást is. A produkciós (alkotói) irodalomközpontúság mellett megjelent a recepciós (befogadói) irodalomszemlélet is. Ismét Kulcsár Szabó Ernő írását idézve: „*Az irodalmi szöveg itt ugyanis, bár létét mindig valamely közlési szándéknak köszönheti, a kétirányú kommunikációs modellben már nem saját eredetének materiális lenyomataként vagy a szerzői intenciók végrehajtójaként viselkedik, hanem olyan kultúrtechnikai médiumként, amely maga rendelkezik önálló esztétikai jelentéspotenciállal.*”

Az elektronikus könyv nem a nyomtatott kiadvány meghaladása, vagy még határozottabban fogalmazva, megszüntetője. A két szövegjegyzési technika – print és elektronikus – nem az egymás megsemmisítésére irányuló origó felé halad, éppen ellenkezőleg: fejlődésük épp azáltal biztosított, hogy egymásra hatásuk nyomán felszínre kerülhetnek rejtett médiális tartalékaik. Ismét Kulcsár

Szabó Ernő szavaival: „Az irodalmi kommunikáció kiegyensúlyozott modelljében a szöveg megtartja ugyan a maga anyagszerű identitását, művé azonban a recepcióval (befogadás, azaz olvasás) való találkozás eseményében válik.”

Az idézetek származnak: Kulcsár Szabó Ernő: Megkülönböztetések. Médium és jelentés az irodalmi modernségben. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010. In: Laikus olvasás és esztétikai megkülönböztetés. Avagy a műveltségi irodalomestmény vége (?). p. 118–135.

/Forrás: <http://konyvkonnektor.hu/?p=4361>

(F.Iné)

Legalizálás felé tart a zene-, film-, és e-bookmásolás?

Az új angliai szerzői jogok változásairól számol be a *Zene.hu* összefoglalója. Ezek szerint – mint írják, a XXI. század követelményeihez alkalmazkodva – a szigetországi jogalkotók igyekeztek életszerűvé tenni a személyes tartalomkezelést, azaz az e-bookolvasást, zeneletöltést, online videózást. A változások lényege úgy írható le: a legálisan megvásárolt zenét, könyvet a felhasználó lemásolhatja és felhőbe vagy más tárolóba helyezheti. De! Kizárólag csak személyes célra, és továbbra sem oszthatja meg a vásárló a tartalmat, és ez alól nem kivétel a családja sem, a gyermeke, felesége, más rokona, vagy ismerőse, kollégája.

Nem árt tudni, hogy ezzel szemben az Amazon és az Apple már sokkal lazább hozzáférést engedélyez. Az Amazon lehetővé teszi egy adott körben a megosztást, ha ennek megfelelő konstrukcióban vásárolták meg a tartalmat. Ide tartozik, hogy az Amazonnál az e-könyv kölcsönzése is lehetséges, igaz, a Kindle tulajdonosok körében.

Mintha a felhő alapú tartalomtárolás lenne a kulcszó a digitális jogok kiterjesztésében. Igaz, ha a legálisan vásárolt tartalmat egy olvasó a felhőben tárolja – erre már van mód, sőt ez napi gyakorlat –, és onnan szeretné megosztani, akkor ez már ellenőrizhető folyamat, tehát visszaretentőbb hatású a CD-és vagy pendrive-os csere-berénél.

A zene.hu beszámolójának fontosabb részletei:

„A brit jogszabály lehetővé teszi az Egyesült Királyság állampolgárainak, hogy cédéket, mp3-makat, dévédéket, blu-rayeket és e-bookokat másoljanak. A fogyasztók a másolatokat helyi tárolón, vagy a felhőben tarthatják. De! Itt jön a csavar a történetben, a lehetőség kizárólag személyes felhasználásra szól. A britek továbbra sem oszthatják meg a tartalmakat családjukkal, barátaikkal vagy bárki mással.

A felhasználók nem csinálhatnak lemezeket a Spotify és a Netflix segítségével streamelt zenéből vagy videóból, akkor sem, ha előfizetői a szolgáltatásnak. Hasonképpen, nem rippelhetnek kölcsönzött blu-rayt, videójátékot, e-bookot vagy más egyéb fájlokat.

Miközben legálisan lehet egy megvásárolt tévés letöltés, mozi fájl vagy e-bookformátumát megváltoztatni, a kereskedőknek – mint például az Amazon, az Apple és a Google – jogukban áll digitális jogi menedzsment (DRM) szoftvereket alkalmazni, hogy megnehezítsék ezt.”

/Forrás: <http://konyvkonnektor.hu/?p=4402>

(F.Iné)

E-könyvek letöltése: közben téged is letöltene?

Olvasni jó, ez nem vitás. Még jobb, olyan művet lapozgatni, ami valóban érdekli az embert. Húsit a könyv. Vízpart, természet és elszabaduló gondolatok néhány érdekes sor alapján: ez maga a szabadság.

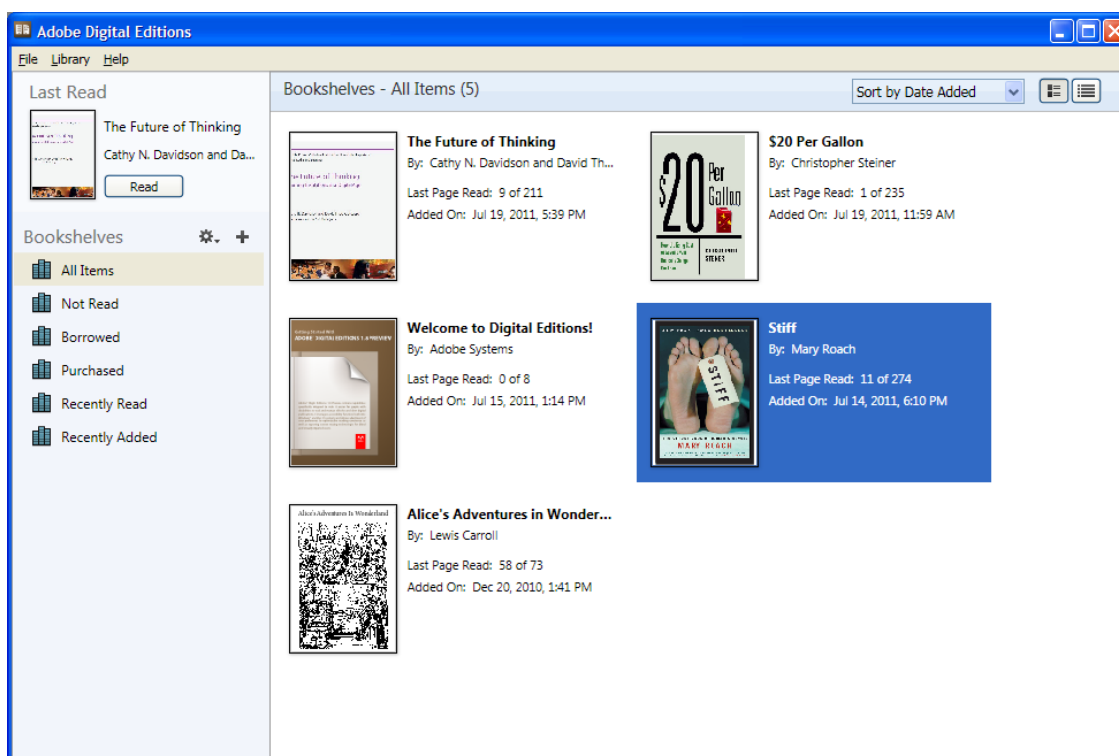
Csak hogy ez a laza függetlenség másokat is érdekel, mint kiderült. Magát az Adobe szoftveres megacéget. Aki forgat e-könyvet, ismeri az Adobe Digital Editions alkalmazást, ez a felület lenne a kémkedés terepe. Az ADE applikáció segítségével egyszerű ePub formátumú könyveket letölteni és a PC-én tárolni. A könyvtározást is segíti a rendszer: szépen lehet rendezgetni különböző szempontok szerint a házi állományokat. Magukat a műveket is jól lehet olvasni asztali számítógépen az Adobe Digital Editions platformon. Valójában egy digitális könyvszalonnáról van szó, kellemes könyvháttérrel adó szisztémáról.

Most kiderült, amit egyébként már sejtettek más könyves résztvevők, hogy nem csak egyirányú kommunikáció jellemzi a szoftvert. Visszafelé is szolgáltat adatokat, azaz egy teljes profilt morzézlik le a felhasználóról. Így számol be erről a HWSW: „Megfigyeli a felhasználókat az Adobe Digital Editions e-bookolvasója. Az alkalmazás nemcsak az egyes címeiket továbbítja a vállalatnak amelyeket a felhasználók felvesznek saját könyveik közé, de azt is folyamatosan figyeli, hogy az egyes könyvekkel később mi történik. Az olvasási szokásokat a szoftver ráadásul bármiféle védelem vagy titkosítás nélkül, egyszerű szöveg formátumban

küldi el az Adobe-nak így a hálózati kommunikációt megfigyelve gyakorlatilag bárki hozzáférhet az információkhoz.

A Digital Editions szinte minden felhasználói tevékenységet rögzít, beleértve még a lapozások idejét is. Az adatok begyűjtésére az Adobe szerint a szerzői jogvédelem miatt van szükség, és az megfelel a szoftver felhasználási feltételeiben és adatvédelmi irányelveiben leírtaknak.”

Az Adobe közleménye szerint az adatgyűjtése teljesen legális és nem szolgál más célt, mint a szerzők jogainak védelmét. Közzé is tettek egy listát a begyűjtött adatokról, amelyeket a cég szerint a kalózkodás megfékezése érdekében, a kiadók bármikor számon kérhetnek rajta. Az információk között a felhasználó, az adott készülék, illetve a szoftver azonosítója is ott van, továbbá az eszköz IP címe a földrajzi hely meghatározásához, a könyv olvasásának időtartama, illetve az is, hogy az olvasó annak épp hány százalékánál tart. Utóbbiakra a vállalat szerint e-book kölcsönzés koordinálásához van szükség, illetve azért, mert egyes kiadók annak arányában kérnek pénzt a vásárlóktól, hogy egy-egy könyv hány százalékát olvasták el.

Az Adobe Digital Editions kezelői felülete

A vízparton olvasgatva és elszabadult gondolatokkal küzdve, igazából miért is érdekel engem, hogy időközben befut egy amerikai megfigyelő szondába az éppen lapozott e-könyvem adatsora? Mégis, és ezt is akceptálni kell, vannak akiket ez zavar. Mindenesetre így tisztább a kép, jobb, ha tudja az olvasó, hogy időközben őt is olvassák valahol, a glóbusz egy eldugott pontján. Talán erre hivatkozva mondhatta Paulo Coelho a most zajló Frankfurti

Könyvvásár nyitó vitáján (téma: az olvasás jövője):
„Tetszik vagy nem, de digitális korszakban élünk. Nem mászhatunk vissza a XIX. századba. El kell fogadnunk a kihívást. Amit tehetünk, hogy alkalmazkodunk. Ne féljünk a digi-szörnytől!”

Forrás: <http://konyvkonnektor.hu/?p=4410#more-4410>

(F.Iné)

E számunk megjelenését önkéntes munkájával segítette:

*Berke Barnabásné
Bujdosó Gyöngyi
Csernoch Mária
Drótos László
Filó Krisztina
Fonyó Istvánné
Hegyközi Ilona
Lengyelne Molnár Tünde*

